

1 HET DORP EN DE DORPSGEMEENSCHAP	2
Houwerzielsterdaag op 13 juni 1992	2
Veelzeggende antwoorden	22
Geschiedenis van de in 1913 naar de VS geëmigreerde familie Van der Kam	30
Het verhaal van een landarbeidersechtpaar(in t Gronings)	39
Huizen en bedrijven, bouwers en bewoners, 1e helft 20 ^e eeuw	45
Familie Veenstra	63

1 het dorp en de dorpsgemeenschap

Houwerzielsterdaag op 13 juni 1992

Programma

Een commissie had de dag voorbereid en het programmaboekje gemaakt zoals dat in kopie op de navolgende pagina's staat.

De vraag was nog of we Psalm 68:10 wel moesten laten zingen, maar de werkgroep vond dat het wel kon, want tenslotte zouden de meeste deelnemers toch wel christen zijn gebleven....

Het was een prachtige dag.

De opening, het welkom en de ontmoeting begonnen in een grote tent op het voetbalterrein. Er was in het dorp van alles te doen, en een draaiorgel en het muziekkorps Hendrik de Cock uit Ulrum brachten feestklanken.

Het programmabladd met daarin de namen van alle reünisten vindt u hierna.

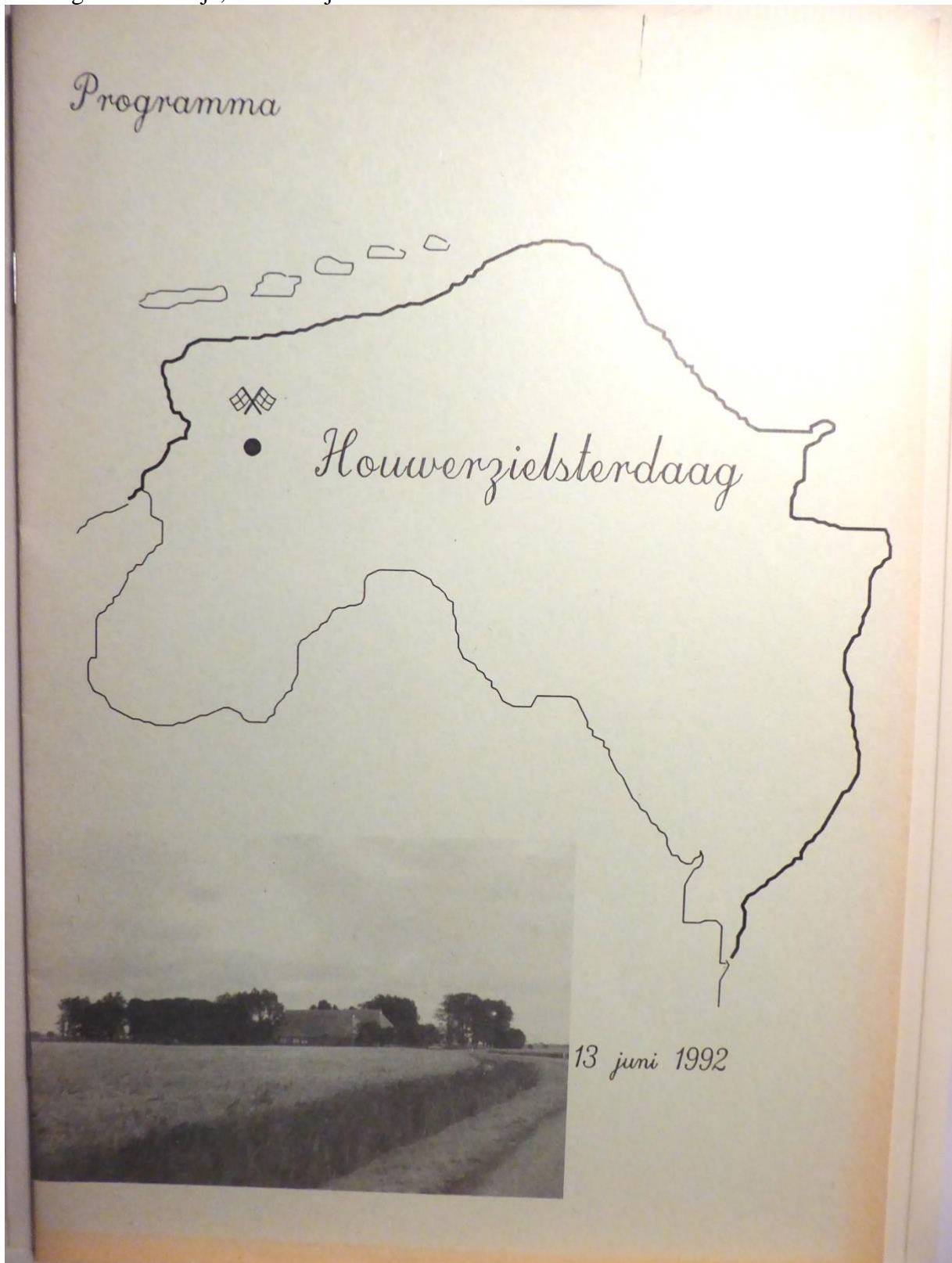
Ook zijn de gezegden die waren ingestuurd op de vraag *Als ik aan Houwerziel denk....* allemaal opgenomen.

Het is de moeite waard ze allemaal eens te lezen.

Video

De dag was zeer geslaagd en van het feestelijke gebeuren is een video gemaakt, zie 5.

01 Programmaboekje, incl. de lijst van deelnemers.

Psalm 68 : 10

(oude berijming)

Geloofd zij God met diepst ontzag

Hij overlaadt ons dag aan dag

met al zijn gunstbewijzen.

Die God is onze zaligheid

wie zou die hoogste Majesteit

dan niet met eerbied prijzen.

Die God is ons een God van heil,

Hij schenkt uit goedheid zonder peil

ons t eeuwig zalig leven.

Hij kan en wil en zal in nood

zelfs bij het naad'ren van de dood

volkomen uitkomst geven.

0+0+0+0+0+0+0

Programma Houwerzielsterdaag op 13 juni 1992.

- 09.30 - 11.00 ontvangst deelnemers
- uitreiking stukken
 - kennismaking
 - koffie met Grunniger kouk
- 11.00 - 11.30 opening
- welkom
 - mededelingen
- 11.30 - 17.00 dorpsbezoek
- contacten met bezoekers
 - bezoek fototentoonstelling
in schuur Marten de Boer
 - bezoek oude dorpsfilms
in Dorpshuis Vliedorp
 - dorpswandeling
 - bezoek huizen en gebouwen
- 17.00 - einde slotprogramma
- varia
 - zingen Houwerzielster laid
 - zingen Grunnings volkslaid
 - zingen Wilhelmus

Muzikale omljsting

- 09.00 - 14.00 draaiorgel Piccolo
- 14.00 - einde Brassband Hendrik de Cock

Huishoudelijk reglement voor de bezoekers

- 1 Houdt het dorp schoon!
Er staan containers waar het afval in kan worden gedeponeed.
- 2 Bezoek aan huizen en gebouwen
Dorpsbelangen heeft aan de bewoners verzocht hun huizen open te stellen voor de bezoekers die een speciale binding hebben met het huis.
U bent een welkome gast, maar wel een gast.!
- 3 Consumpties voor rekening van de organisatie
Lunchpakketten vanaf 12.00 uur tegen consumptiebon.
Melk en karnemelk tegen vertoon button.
- 4 Consumpties voor eigen rekening
U kunt tegen contante betaling consumpties kopen.

Houwerzielsters kunnen toch wel feest vieren
zonder teveel alcohol?!
- 5 Bereikbaarheid
We hebben de beschikking over 5 portofoons.
Twee voor de EHBO-ers en drie voor de organisatie.

Volledigheidshalve nog even een paar telefoonnummers:
 - tent via de autotelefoon 06-05210-7296
 - dorpshuis 05957-1328
 - themamuseum 05957-2053
- 6 Gebruik microfoon in de tent
Buiten het officiële deel mag u gebruik maken van de microfoon om anderen op te sporen of zoiets.
- 7 Eigen risico
De organisatie is niet aansprakelijk voor schade in welke vorm dan ook ontstaan aan uw eigendommen.
- 8 Voertaal
Het Grunnings is de officiële voertaal.
Andere talen zijn toegestaan.

ONS DORPKE

Ik denk nog zo voak aan mien olderliek hoes,
aan t dörpke woar k opgruide

en mien zuske en ik bennen geboren.

En ien mien gedachten heur ik het geroes
van d akkers mit golvend geel koren.

Vledderboom achter t hoes, vlak bie achterdeur
n grasveldje, doarnoast n paarkje mit rozen,
schuur van zwien, bokkehut vol mit kippen
en knienhok der veur.

Zummer s oavends zaten wie boeten te braien
en moeke stopte joen hozen.

Het slootje veur t hoes
mit kreus en mit kikkers en rait,

de kerk, bokkediek, bakkershouk en de meulen,
de brug bie t kerkhof, de hoaven mit pakhoes --
verget men toch nait,

t gangkje woar de juffrouw woonde,
schoul mit plain woar wie speulden.

En ainmoal den waas t grote ogenblik doar,
den mos je dat alles verloaten

en elk ging zien weg, t waaas krek geliek woar.

Op zee, noar boetenlaand,
of ien stad ien ain van zien stroaten.

En bleef je ien joen dörpke,
toch is t olle nait meer.

Toch ken je de tied nait bewoaren,

moar elk as er old is denkt altied toch weer
aan t moois oet zien vrougere joaren!

Want t beeld oet t verleden, oet vrougere tied
dragt elk ien zien haart, makt joe altied weer blied.

Grietje Nieboer - Schaap.

HOUWERZIELSTER LAID

 Van ain Houwerzielster veur de Houwerzielsterdaag.

Op de wijze van: Het Grunnings volkslaid.

Van Wietses diek tot aan t Raitdaip
 Van Vliedörp tot Ol Weem
 Doar tussenien ligt Houwerziel
 Ons dörp veur elk dei t wait.

Refrein:

O Meulenbaarg , o Bokkediek,
 wat mouks doe ons as kiend toch riek.
 O Meulenbaarg, o Bokkediek
 wat mouks doe ons toch riek.

o+o+o+o+o+o

Kloas Schoap verkochte doar zien spek
 en bakker Bulthoes stoet
 Tjeerd Koeper haar ain koeperei
 Rieks Balk haar soepenbrei.

Refrein

o+o+o+o+o+o

En alles waarkte doar bie boer
 van Vliedörp tot ol Weem
 Jans Hofman luudde doar de klok
 dat waas ain haile toer.

Refrein

o+o+o+o+o+o

As kiender speulden wie op stroat
 mit houbels en mit slee.
 Wat waas het dou ain mooie tied
 en elk waas hail tevreë.

Refrein

o+o+o+o+o+o

Nou binnen wie hier weer biemekoar
 Herinneren ons dai tied
 en doarom zingen wie ien koor
 dit Houwerzielster lied.

Refrein

O Meulenbaarg, o Bokkediek,
 wat moks doe ons vandoag toch riek,
 O Meulenbaarg, o Bokkediek,
 wat moks doe ons toch riek.

GRUNNINGS VOLKSLAID

Van Lauwerszee tot Dollard tou,
van Drenthe tot aan t Wad,
doar gruit en bluit ain wonderlaand
rondom ain wond're stad

Refrein:

Ain pronkjuwail ien golden raand
is Grunnen Stad en Ommelaand
Ain pronkjuwail ien golden raand
is Stad en Ommelaand.

o+o+o+o+o+o+o

Doar broest de zee, doar hoelt de wiend,
doar soest t aan diek en Wad
moar rustig waarkt en wuilt het volk
het volk van Loug en Stad.

Refrein

o+o+o+o+o+o+o

Doar woont de dege deglekheid,
de wille vast as stoal.
Doar vuilt het haart wat tonge sprekt
ien recht en slichte toal.

Refrein

HOUWERZIELSTER FEESTLAID

HOUWERZIEL, HOUWERZIEL,
stukje Nederlaand ien Grunniger
gewest-west-west,
HOUWERZIEL, HOUWERZIEL,
viert weer feest
elk dut zien best.

W I L H E L M U S

Wilhelmus van Nassouwe
ben ik van Duitse bloed.
Den vaderland getrouwe
blijf ik tot in den dood.
Een Prince van Oranje
blijf ik vrij onverveerd.
Den koning van Hispanje
heb ik altijd geeerd.

O=O=O=O=

Mijn schild en de betrouwen
zijt Gij o God mijn Heer.
Op U zo wil ik bouwen
verlaat mij nimmermeer.
Dat ik toch vroom mag blijven
Uw dienaar t allen stond.
De tirannie verdrijven
die mij mijn hart doorwondt.

Medewerkers

Werkgroep Houwerzielster dag:

Ant Faber-Huizinga, Groningen	secretariaat
Aly van Lune-Vogel, Houwerzijl	organisatie en contactpersoon Houwerzijl
Jan Scholtens, Dalfsen	coördinator
Jan van Straten, Ulrum	organisatie en penningmeester

Met assistentie van:

Jettie Nijenhuis	computerinput
Bert Faber	computerprogramma
Klazien van Straten	algemene assistentie
Jannie Scholtens	plakkaten
Ina Scholtens	plakkaten
Francien Haaksema	plakkaten
Freddie von Pirch	postverzending en naamlijst
Vrouwenvereniging De Rank	"
Wessel Dijkstra	"
Ido Keekstra	"
Aafke Scholtens	naamlijst
Jan Halfwerk	drukwerk

Stichting Dorpsbelangen Houwerzijl	versiering van het dorp en erebogen
---------------------------------------	--

Stichting Dorpshuis Vliedorp	beschikbaarstelling Dorpshuis
------------------------------	-------------------------------

Wim Mollema, Leens	fototentoonstelling en
Reint Kadijk, assistentie	filmvoorstelling

Met speciale dank aan Grietje Goris-Huizinga, Houwerzijl	beschikbaarstelling films en foto s
--	--

Bos, Damwoude	fotograaf
---------------	-----------

Roelof Timmer en Jannes, Annen	video-opnamen en samenstelling video-band
-----------------------------------	--

Van Kammen, Oosternijkerk,	tent en catering
----------------------------	------------------

Marten de Boer, Houwerzijl	beschikbaarstelling schuur
----------------------------	----------------------------

Pieter van Lune, Houwerzijl	parkeerterrein
-----------------------------	----------------

9

Rijkspolitie, groep Leens	verkeer en parkeren
Inwoners van Houwerzijl	vlaggen en openstellen huizen
Met speciale dank aan: Jacob Spoelstra	leveren vlaggemast
Vrijwilligers kinderopvang	Marjon Hoekstra, Janita Hofman, Trijnie Zuidema, Annelies van Duinen, Hilda Gunnink, Ali Poelstra, Frouk Kuizinga, Carolien pruim, Roelien van Dijk, Suzanne van Dijk, Grietje Zuidema, Willie Hoogstra, Wiepie de Vries, Hennie van der Zijl, Agnes Kruizinga.
uitreiking stukken	Lammert van Straten, Henk Pruim, Peter Zuidema, Lammert van Duinen.
parkeren	Martin Vogel en Stef Buikema
EHBO	Martha van Straten Gaitse Tol
Gereformeerde Brassband Hendrik de Cock, Ulrum	muziek
Draaiorgel Piccolo, Groningen	draaiorgel
De Speld, Groningen	buttons
Zonderman, Ulrum	video-schermen
Deelnemers	aanwezigheid reakties foto s suggesties medewerking

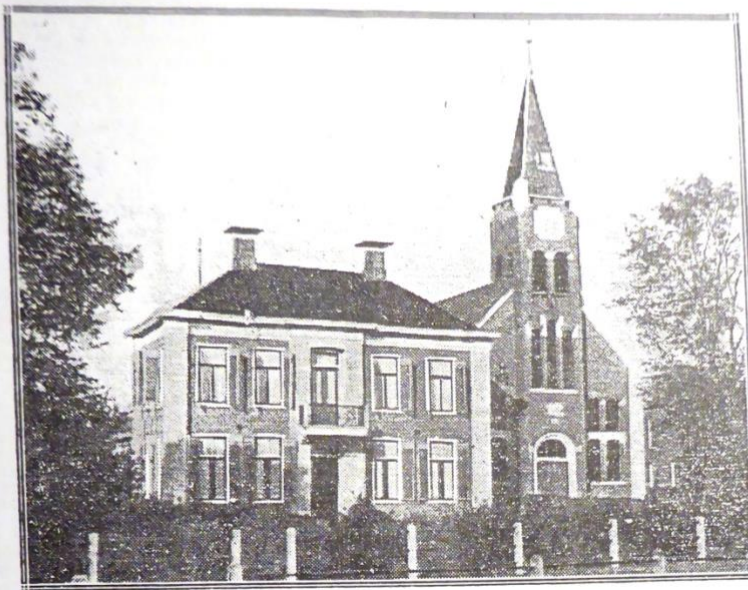
R O A D S E L S

-,-,-,-,-,-,-,-

- 1 As n mud hoaver drij gulden kost,
wat krigt boer den veur n woagen vol ?
- 2 n Hoes vol drinken en eten
moar de deur is vergeten!
- 3 n Holten hutje
n kopern putje
n iezern draaier ien t gat
roa, roa, wat ding is dat?
- 4 Wat stait midden ien hemel op drij poten?
- 5 Wel komen op kop ien kerk?
- 6 Woarom kikt hoas om as hond hom achternoa zit?
- 7 Ien wat moand van t joar kloagen de boeren t minste?
- 8 Kovvie dat kold is
en drij doagen old is
hou hait men dei?
- 9 Ik ston op t vonder
ik zag n wonder
t gat boven en kop onder.
- 10 Wat binnen de drij grootste wonders op de wereld?

Houwerzijl en Vliedorp

De Gereformeerde Kerk met pastorie te Houwerzijl.

(Foto Archief).

Twee oeroude nederzettingen in de Marne tusschen de dorpen Niekerk en Zuurdijk. Houwerzijl ontleent z'n naam aan de nabije buurt De Houw en een hier gelegen hebbende sluis of zijk, Vliedorp, oudtijds Flie- of Fledorp, volgens sommigen eens het oudste dorp in de Marne, dankt den naam waarschijnlijk aan de oude rijt of riet, die er ten oosten voorbij stroomde en in de grijze oudheid de belangrijkste vliet in de Marne was. De Houw, gelegen tusschen Leens en Ulrum, gescheiden in Grootte en Kleine Houw, was oudtijds volgens enkele chroniqueurs eveneens een parochie. De kerk stond op De Kleine Houw en moet in 1247 gedurende de onlusten tusschen de Gelkingen en de Groenebergs zijn afgebrand. De Bisschop liet de boosdoeners een hooge boete betalen. De kerk werd niet weer opgebouwd, de Houw kwam kerkelijk onder het kerspel Vliedorp. Tusschen De Houw en Vliedorp bestond nog lang een weg, die later door het graven van de vaart naar Ulrum — er werd geen brug gelegd — onbruikbaar werd. De Houw bezat het recht een volmacht in het bestuur van het voormalig Houwerzijlvest aan te wijzen: een overgebleven recht van 't vroegere kerspel De Houw. Aldus enkele schrijvers. 't Houwerzijlvest, thans een onderdeel van 't groote Waterschap Hunsingo, opgericht 1254, was in drie onderdeelen of Schepperijen verdeeld: Leens, Ulrum en Vierhuizen. De drie Scheppers vormden met acht Zijlrechters — van Hornhuizen, Vierhuizen, Ulrum, Leens, De Houw, Niekerk, Vliedorp en Zuurdijk — het Bestuur. In 1710 leverde de goudsmid Johan Dronrijp te Groningen aan dit Zijlvest twaalf nieuwe zilveren lepels en twaalf dito vorken. De prijs bedroeg f 217,35, waarbij f 9,60 voor het graveeren der wapens

op de lepels en vorken. 't Bestuur, met den secretaris uit twaalf personen bestaande, gebruikte bij hun bijeenkomsten een warmen maaltijd. De kosten bedroegen gewoonlijk om en bij f 50, terwijl bovendien den kok een ducaton vereerd werd. Voor het wasschen der schoetels werd een halve ducaton als fooi gegeven.

De drie Schepperijen zullen — aldus Kooper — vermoedelijk de oude kernen van inpoldeeringen vertegenwoordigen, terwijl de overige Zijlrechters — vooral die van Hornhuizen — op uitbreidingen, landaanwinst duiden. Een Schepper had het opzicht over dijken, wegen, wateren, volgens 't Ommelander Landrecht. 't Woord leeft nog voort in de dialectuitdrukking: „Hal is doar zooveel aans schepper en schriever“, d.i.: hij deelt daar de lakens uit, is er abt en voogd.

't Zijlvest loosde z'n overtollig water door de Houwerzijl. Na de toeslijking van de buitenriet van deze zijl — eens de belangrijkste afwateringsgeul van de Marne — in 1717 vindt de loozing plaats via het Schouwerzijlvest. Reeds voor den Kerstvloed van 1717 werd een overeenkomst omtrent de afwatering met het aangrenzende Schouwerzijlvest gesloten. Mellis Sickes en Jan Cornelis werden in 1717 door het Zijlvest gecommiteerd met het bestuur van 't Schouwerzijlvest te onderhandelen over de waterloozing, die door de Houwerzijl gaandeweg slechter werd. Den 2 Oct. van dat jaar werd er een contract gesloten: de Schouwerzijl zou een jaar lang het water van het Houwerzijlvest loozen voor een vergoeding van f 150 en f 15 voor de bediening. 't Volgend jaar betaalde men f 200. In 1719 werd 't contract vier jaar verlengd en vervolgens is de zaak zoo gebleven. De Houwerzijl — in aanleg een der eerst aanwezige sluisen in de Marne — werd dus in 1717 buiten werking gesteld, het volgend jaar afgedamd en in 1722 reamoveerd. De bultenronden werden in 1729 ingedijkt: de Zuurdijkster Uiterdijk of Oude Zuurdijkster polder. Deze indijking geschiedde door Jhr. Onno Alberda van Nijenstein o.a.

Toen in 1389 beslist werd, dat de brug te Winsum door de ingezetenen van Obergum en de noordelijk gelegen dorpen diende te worden onderhouden — gras voor gras gelijk — betaalde het Houwerzijvest voor 5357 jukken. Uit een lijst van schotplichtige landerijen in het Zijlvest, dateerende van 1699, blijkt, dat Leens voor 1440, Ulrum voor 630, Vlerhuizen voor 410, Vliedorp voor 330, De Houw voor 560, Niekerk voor 497, Hornhuizen voor 570 en Zuurdijk voor 720 jukken lands diende bij te dragen. Het kleine Zijlvest telde dus 5357 jukken schotgevend land.

Houwerzijl, oudtijds Howersijle, ligt aan een zeer ouden dijk. Oorspronkelijk een gunstige, voordeelige ligging: aan de monden van Hunze (Reitdiep) en Lauwers. Die gunstige ligging vooral was oorzaak, dat er reeds vroeg handel werd gedreven. Die handel bracht Houwerzijl tot grooten bloei. Sommigen beweren, dat Houwerzijl vroeger een drukke marktplaats was. 't Ontbreekt aan geschreven bewijzen, dat het een marktplaats geweest is, maar dat bewijst ook evenmin het tegendeel", zegt de heer Dijkema in z'n midden vorige eeuw verschenen „Proeve van een Geschiedenis der Landhuis-houding en Beschaving in de provincie Groningen". Hoe dan ook: Houwerzijl zal in de periode tusschen de 12e en de 14e eeuw hoogstwaarschijnlijk een belangrijke plaats geweest zijn. In 1347 is een ingezetene van het dorp — Fredericus van Houwersijle — afgevaardigde van het landschap Hunsingo bij het vereffenen der hevige onlusten tusschen eenige gedeelten van ons gewest en de stad Hamburg.

Tijdens de rampzalige twisten der Schieringers en Vetkoopers bouwden de Schieringers er een schans of sterkte. In de vredesvoorwaarden, vastgesteld op een bijeenkomst in 1422, werd bepaald, dat die schans zou worden geslecht.

Te Houwerzijl stond tot 1780 nog een toren: een betrekkelijk hooge, aan het boven-eind dicht gekleede houten stoel, waarin zich een uurwerk bevond. De toren stond onmiddellijk aan den dijk, even ten zuiden van de plaats, waar zich vroeger de zijl bevond. De toren, waarvan het uurwerk midden vorige eeuw nog te Winsum aanwezig was, behoorde — aldus Zijlma in z'n boek „De Marne" — bij de voormalige kerk te Vliedorp. Hij stond dus een kwartiertje van z'n kerk verwijderd. De parochiekerk te Houwerzijl was in 1247 „door 's vijands hand" afgebrand. In 1689 werd door den Kerkeraad van Vliedorp voorgesteld wegens bouwvalligheid der kerk en wegens het overlijden van Ds. Johannes Wilman al de predikbeurten te Niekerk te houden. 't Voorstel werd echter door den collator Haro Casper baron van In- en Kniphausen niet goedgekeurd. Vliedorp was na de Reductie (1594) met 't naburige Niekerk gecombineerd en de kerkdiensten werden beurtelings in beide gemeenten gehouden. In 1665 werd er tusschen de diakenen van beide parochies een overeenkomst getroffen omtrent de collecten in beide kerken, gedurende den dienst. Die collecten zouden gedeeld worden, terwijl alles wat buiten de kerk, bij begrafenissen of op andere wijze ontvangen werd, bleef voor de gemeente, waar het binnen kwam. De diakenen van Vliedorp bewaarden de sleutels van het blok te Niekerk, de diakenen van Niekerk die van de armenbus te Vliedorp. In 1695 werd de kerk te Vliedorp buiten gebruik gesteld, nadat 19 Mrt. 1693 het laatste Avondmaal er was gehouden en 2 Dec. 1694 het laatste huwelijk in de kerk was gesloten. Even voor 1700 werd de kerk afgebroken. 't Eenzame kerkhof en de plaats,

waar de oude pastorie stond, bekend als „t Olle Weem" — weem beteekent pastorie — herinneren nog steeds aan de voormalige kerk en predikantswoning. Op het kerkhof staat men nog een drietal oude grafstenen, een van 1635 voor Mr. Lubbert Gornel, een van 1725 voor Jacob Haavkes, een van 1759 voor Leend. Jans. Deze laatste geeft het graf van:

Een Kristen die Gods naam beleden
In leer en wandel in z'n 30den.
Leet hier in 't graf den doot te ween,
Zijn geest nu zalig met den Heer,
In 't hart van zyne Maestheit,
Hij deet in Jezus Heerlicheit.
Mattheus 19: 32

Op „t Olle Weem" is het niet plus... Donkere avonden en nachten spookt er de vreeselijke borries... of helhond... Een zwarte hond met „glenne oogen", zoo groot als „doo-belaaters". Z'n staart is slechts een stompe vandaar dat men ook spreekt van „stommelstaart"... Maarten Douwes Teenstra vertelt er van:

Ook Borries, de gevreesde hond,
Sluopt hier met gloeiende oogen rond,
En laat z'n staart een weinig hangen.
Hij komt van Weem of gaat er heen!
Men ziet dat Plaaigbeest steeds alleen!
En 't houdt zijn eigen loop en gangen.

De koster van Vliedorp woonde te Houwerzijl. Hier stond de school. In 1658 was Harm Sibbes er koster. Hij werd opgevolgd door Willem Johannes. In 1675 treft men er Jan Westsels van Wehe als koster.

Te Houwerzijl en Vliedorp woonden reeds vroeg Doopsgezinden. Deze bezaten een eigen kerkje of vermaninge. Ze stond even ten noorden van Houwerzijl, was in 1690 gebouwd, werd omstreeks 1832 afgebroken en door een boerderij vervangen. De gemeente werd jaren lang door een der leden van de familie Rietema — tot in het 3e en 4e geslacht — als prediker bediend. Toen in 1773 Jacob Jans Rietema, landbouwer en vermaner, overleed, volgde de vereeniging van de gemeente met die te Ulrum. De Doopsgezinden te Houwerzijl behoorden tot de „Fijne Mennisten", de Oude Vlamingen. Hun streven was vooral gericht op spaarzaamheid, nederigheid, strenge eenvoud in kleeding en in huis. Ze stelden in 1659 zelf hun leefregels vast in het Reglement der Oude Vlamingen te Loppersum. Enkele regels deelen we mee: „Een Christen behoort geen carmosijnlaken of verwen te dragen oft oock van dat gladdé vijfschaft tot kleedinge. Dat Christen geen schoenen mogen dragen met hooge hacken of met wit garen offgeset, noch oock geen twee riemen op de schoenen, oock geen spiegaten (vertgaten). Dat men oock geen kleedinge na de nye moede en nye wyse oft werelds vindinge behoort te dragen, maer de nedrygen gelyck, Rom. 12: 2. Dat een Christen behoort geen stryckisers of gleysteen op de cragen of hemden te gebruicken. Geen Christen behoort lanck haer te dragen op syn hooft, of de baert te laten ofsnijden of scheren, na warrelts wyse. Een Christen behoort geen bonte floer in de deelen te leggen, noch met witte of bonte estrick in den schoorsteen of an de want te setten, tot lust vant oog. Dat oock de spiegelen (spiegels) an de wanden soo niet ten toon behooren te hangen", enz. enz. Soberheid en conservatisme dus. Uit cultuur-historisch oogpunt een belangrijk document dit Reglement van Loppersum!

In de eerste helft der vorige eeuw trad een nazaat der Rietema's, de landbouwer Jan Jacobs Rietema, nog vaak op als vermaner der Doopsgesinden te Houwerzijl. Hij was rijk en zeer milddadig. Ook een beetje eigenaardig. Als hij knollen verbouwde op een stuk land, dat aan het schoolpad lag, werd in een der hoeken van 't land een flinke hoeveelheid herfstknollen gezaaid. Daar werd dan een bordje bij gepiaast, met het opschrift:

Deze rapen zijn voor de knapen.
Maar d' andere, die ik ga verbouwen,
Zou ik graag zelf willen houwen.

Enkele zoons van Rietema werden genoemd naar Bijbelsche figuren: Jacob, Johannes, Simon Petrus. Z'n jongste zoon heette Menno: misschien naar Menno Simons. Rietema overleed in 1852 en werd op het eeuwenoude kerkhof te Vliedorp begraven.

Inmiddels was er te Houwerzijl in 1840 een klein kerkje met pastorie voor de Gereformeerden gebouwd, waar de predikant van Zoutkamp den dienst waarnam. Ds. Cock te Ulrum had natuurlijk ook te Houwerzijl volgelingen. Op Zondag 1 Febr. 1835 kwamen twee arbeiders van Houwerzijl — M. Niewold en J. Lap — in de kerk te Zuurdijk. Niewold loopt naar den preekstoel en roept Ds. Warmolts toe: „Wolf! kom af!“ De predikant verliet den kansel, Niewold beklom dien. Hij wist echter niets te zeggen, waarop Lap voor den lessenaar een Psalm aanhief.... Dit was alles. Niewold werd in rechten vervolgd en Ds. J. H. Warmolts, pred. van Wehe en Zuurdijk, ten zeerste door dit voorval geschokt, werd ziek. Overleed in den herfst van dat jaar. In 1868 verkreeg de Ger. gemeente een nieuwe kerk met een flinke pastorie, terwijl er in 1868 een nieuwe openbare school werd gebouwd.

In 1878 werd de Ger. gemeente f 2000 gelege- teerd door mej. T. Rietema.

Houwerzijl, Vliedorp, De Houw: oud, interes- sant Marne-hoekje.

T.

Literatuur o.a.: J. Zijlma, De Marne; J. Koo- per, Waterstaatsverleden prov. Groningen.

Kan uit Nazareth iets goeds voortkomen?

1 Douwe van der Werp was een onderwijzer aan de school en ging met de Afscheiding mee.

Hij werd in 1844 predikant en diende gemeenten in Nederland en in Noord-Amerika.

2 In de Molenstraat werd op 28 mei 1840 een klein kerkje in gebruik genomen.

Vanm 1842 tot 1846 stond daar Ds Frens Strik.

Een achterkleinzoon van hem was de vermaarde Hendrik Verwoerd uit Zuid-Afrika.

3 De Houwerzielsters zijn sinds de agrarische revolutie vertrokken naar vele plaatsen. Ze houden daar de naam van hun geboortedorp hoog. Aan de vruchten ken je de boom!

Interieur
Gereformeerde kerk.

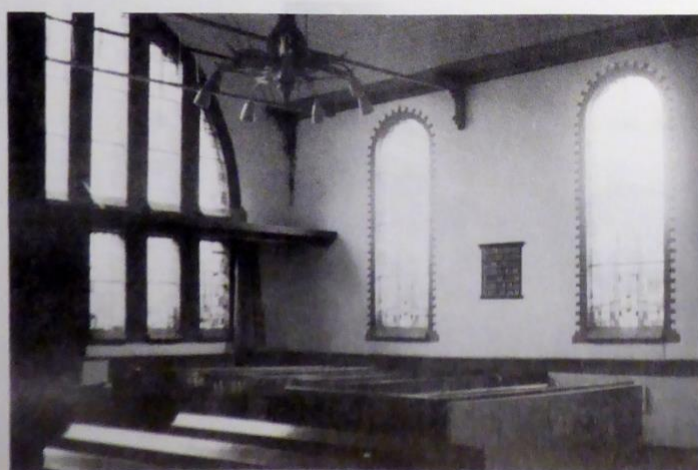
Het interieur van de Gereformeerde kerk is in het geheugen gegrift van veel van de bezoekers. Veel geslachten hebben hier elke zondag geluisterd naar de Woordverkondiging.

Op de galerij hing indertijd een bord met als tekst:

"Men wordt verzocht het Huis des HEREN niet te verontreinigen door het roken of spugen van tabak"

Gelukkig is het Woord niet gebonden aan een gebouw.

Het gebouw is nu in gebruik als theemuseum.

De foto s zijn genomen in 1976 door Jan Scholtens

Ook de andere foto s in dit programmaboekje zijn van dezelfde datum.

DEELNEMERSLIJST reünie Houwerzijl dd 13 juni 1992

(+ e betekent dat de echtgeno(o)te mee komt)

S:

Beek v.d.- v.d.Spek, G. De Wilp
 Boer de, Riksia + e Krimpen a/d
 IJssel
 Boer de, Sipko + e Baflo
 Boer de, IJzebrand Houwerzijl
 Boersma, Betty Medemblik
 Boersma, Cobie Winsum
 Boersma, Derk + e Loppersum
 Boersma, Harry + e Wormer
 Boersma, Jeltje Alkmaar
 Boersma, Wolter Zoetermeer
 Bolhuis, Brechtje Houwerzijl
 Bolhuis, Hepie Zoutkamp
 Bolhuis, Kees + e Oldehove
 Bos, Anna Woltersum
 Bos, Betsy + e Emmen
 Bos, Gaayo Loppersum
 Bos, Job + e Ulrum
 Bos, Klaaske + e Koudum
 Bouwkamp-Westerhoek, T. Canada
 Buitenhuis ds, L. + e Hummelo
 Burgler, Klaas Houwerzijl
 Burgler, Tineke Niezijl
 Burgler, Wicher + e Slochteren
 Burgler, Hendrik + e Houwerzijl
 Burgler, Kees + e Blija
 Burgler, Martje Leens
 Buwalda, Trijntje + e Houwerzijl

D:

Dijk van, Aafke + e Mariënberg
 Dijk van, Luikje Ulrum
 Dijk van, Tineke Sauwerd
 Dijk van, Tjaakje Leens
 Dijken van, Hendrik + e Hoogkerk
 Dijken van, Jan Houwerzijl
 Dijken van, Jan Houwerzijl
 Dijkhuizen, Maaïke + e Niekerk
 Dijkstra, H. Zuidhorn
 Doornbos, Wout Santpoort
 Doornbos, Wijbo Oldehove
 Duinen van, Folgert + e Ulrum
 Dwarshuis-Wildeman, J.A. Bedum

E:

Eisses, J. + e Onnen
 Eling, Fenna Borger
 Eling, Mettie Rasquert
 Ennema - Grijpstra, J. Zuidhorn
 Epema - Klein, Reina Groningen

F:

Faber, Albert Grijpskerk
 Faber, Antje + e Groningen
 Faber, Hielke + e Roden
 Faber, Jan Jacob + e Zuidlaren
 Faber, Janke Assen
 Faber, Pia Groningen
 Faber, Piet + e Groningen
 Faber, Sipje + e Leek
 Feitsma, Gerrit Houwerzijl
 Fidom, Joop + e Dronten
 Fluit, Adri Houwerzijl
 Fluit, Neeltje Houwerzijl
 Fokkema, Renze Vollenhove

G:

Goris, Ellie + e Ulrum
 Goris, Jaap + e Winsum
 Goris, Jacob + e Zevenhuizen
 Goris, Jeltje Houwerzijl
 Goris, Kees + e Baflo
 Goris, Pier + e Zuidhorn
 Gorter, J. + e Houwerzijl
 Grijpstra, Annechien+e Groningen
 Grijpstra, Job + e Heiloo
 Grijpstra, Sietse + e Kampen
 Grijpstra, Sietse + e Groningen
 Grijpstra, Trientje Vollenhove
 Grijpstra, Wijert + e Groningen
 Groen, Aafke Groningen
 Groen, Aaltje Saaksum
 Groen, Anneke + e Drijber
 Groen, Jitske + e Groningen
 Groen, Lieske Zoutkamp
 Groen, Lineke Vierhuizen
 Groen, Sjoerdina + e Doezum
 Groen, Grietje Heemkerk

N:

Haaksema, Anneke + e Spijkenisse
 Haaksema, Anneke + e Wachtum
 Haaksema, Aukje Dronten
 Haaksema, Bert Dronten
 Haaksema, Fenko Wachtum
 Haaksema, Gerben + e Spijkenisse
 Haaksema, Hendrik + e Ridderkerk
 Haaksema, Hennie Leens
 Haaksema, Jacob + e Middenmeer
 Haaksema, Luit + e Hoogezand
 Haaksema, Martje + e Ulrum
 Heide v.d., Albert + e Ulrum
 Heide v.d., Antje Leens
 Heide v.d., Roelie + e Leens
 Heller, Jan Canada
 Heuker, Joke Houwerzijl
 Hoek van, juf Tonnie + e Groningen
 Hoeksema, Aaf Canada
 Hoeksema, Antje + e Assen
 Hoeksema, Boukje + e Sappemeer
 Hoeksema, Gerrit Canada
 Hoeksema, Ida Emmeloord
 Hoeksema, Jan Canada
 Hoeksema, Jantje Ulrum
 Hoeksema, Pieter Canada
 Hoeksema, W. + e Franeker
 Hoekstra-v.d. Spek, A.M. Ternaard
 Hoeven v.d., Marja Zwolle
 Hoeven v.d., Truus Alkmaar
 Hogeveen, Brechtje + e Zwolle
 Hogeveen, Lieneke Hardenberg
 Hogeveen, Peter + e Ulrum
 Hogeveen, Stienie Tolbert
 Hogeveen-v.d. Zijl, Gretha Ulrum
 Holtman, Jaap + e Leek
 Holwerda, Douwe Zuidhorn
 Huizinga, Tine + e Stadskanaal
 Huizinga, Jannie Canada
 Huizinga, Wine Zuidhorn
 Huizinga, Jacob Appingedam
 Huizinga, Carine Oldehove
 Huizinga, Eis + e Oldehove
 Huizinga, Jan Appingedam
 Huizinga, Hennie Canada
 Huizinga, Klasina Ulrum
 Huizinga, Bab Dalfsen
 Huizinga, Grietje Houwerzijl
 Huizinga, Jantje B. Dronten
 Huizinga, Antje Groningen
 Huizinga, G. Ureterp
 Huizinga, Jantje Assen
 Huizinga, Eisso Tj Groningen
 Huizinga, Tjalling + e Canada
 Huizinga, Tinske + e Zwolle

J:

Jansen, Sijke Warffum
 Jansen, Harrie + e Ridderkerk
 Jansen, Martha + e Winsum
 Jansen, Tinie + e Winsum
 Jansen, Job + e Bedum
 Jansen-Fokkema, G. Leens
 Jeronimus, A. + e Houwerzijl
 Jonge de-Beenes, J. Sauwerd

K:

Kalma, Sientje Baflo
 Kalma, Pietie + e Zuidhorn
 Kalma, Simon + e Baflo
 Kingma, K.A. + e Heerde
 Kits, Sip Jan Leens
 Kits, Aukje + e Ulrum
 Kloosterman, Tjeerd Sluis
 Kloosterman, Jitske Ulrum
 Kloosterman, Janna Zoutkamp
 Kloosterman, S. Mensingeweer
 Kloosterman, S. Delfzijl
 Klunder, Rika + e Zuidbroek
 Knol, Janna Houwerzijl
 Knol, Jacob + e Ulrum
 Knol, Alie Ten Boer
 Knol, Jans Houwerzijl
 Knol, Anje Houwerzijl
 Knol, Grietje Uithuizen
 Knol, Piet Zoutkamp
 Knol, Korrie + e Grouw
 Knol, Rudmer + e Roden
 Knol, Jacob + e Ulrum
 Knol, Ida Hoogkerk
 Knol, Trijntje Roden
 Knol, Hennie + e Opende
 Knol-Boomers, Martje Ulrum
 Knol-Westerhoek, W. Leek
 Kok, Jacoba Canada
 Kok, Aukje Oldehove
 Koning, Evert + e Groningen
 Kooij, Dirk + e Emmeloord
 Kooij, Sied Zuidhorn
 Kooij, Froukje Ezinge
 Kooij, Gerrit Boerakker
 Kooij, Frits + e Drachten
 Kooij, Dina Ulrum

L:		Posthuma, Roelf + e	Ten Boer
Lap, Impje	Leens	Posthuma, Jan + e	Hoogkerk
Lap, Luit + e	Leens	Posthuma, Rinze	Dronten
Lap, Jaap	Dronten	Posthuma, Jaap + e	Uithuizen
Lap, Grietje	Wachtum	Postma, R.R.	Zeyen
Lindemulder, Sijke	Winsum	Postma, G.K.	Dwingelo
Lindemulder, Annie	Leens	Postma, R.H.	Assen
Lindemulder, Jansje	Ezinge	Postma, S.J. + e	St.Nicolaasga
Lindemulder, Grietje	Kropswolde	Postma (politie)	Beilen
Lindemulder, Omke	Amerika	Pruim, Libbe	Leens
Luiten, ds J. + e	Alkmaar	Pruim, Henk	Ulrum
Lune van, Jantje + e	Winsum	Pruim, Jacob	Ulrum
Lune van, Albert	Winsum		
Lune van, Pieter	Houwerzijl		
M:		R:	
Meyer, B.	Leens	Ridder, R. + e	Grijpskerk
Mollema, Betsy	Oldehove	Rietema, Jan	Zeist
Mulder, Jan	Houwerzijl	Rietema, Aukelien + e	Kampen
		Rietema, Menno	Houwerzijl
		Rietema-Wiersma, H.T.	Oldehove
		Rozema, Piet	Nijverdalen
		Rozema, Ria	Ulrum
N:		S:	
Nanninga, Bertus + e	Zuidwolde	Schaaf, Ans + e	België
Nanninga, Kees + e	Bedum	Schaap, Bouwien + e	Groningen
Nanninga, Geert + e	Zuidhorn	Schaap, Jannie	Foxhol
Nanninga, B.	Delfzijl	Schaap, Zwaantje	Ten Boer
Nanninga, Jacob + e	Houwerzijl	Schaap, Grietje	Hoogeveen
Nanninga, Klaaske	Ulrum	Schaap, Bouke Jan + e	Ulrum
Nanninga, Jacob + e	Alkmaar	Schaap, Maaïke + e	Bilthoven
Nanninga, Tunnie + e	Hoogkerk	Schepel, Jan + e	Drachten
Nanninga, Piet + e	Grouw	Schepel, Margriet + e	Bilthoven
Nanninga, Dirk + e	Sneek	Scholtens, Jan + e	Dalfsen
Nanninga, Roelfke	Haarlem	Scholtens, Bea + e	Leusden
Nanninga, Pieter + e	Groningen	Scholtens, Riek	Groningen
Nanninga, Hendrik + e	Drachten	Scholtens, Albert	Leerdam
Nanninga-Korhorn, H.	Ulrum	Scholtens-Huizinga, Trijn	Slootdorp
Nijenhuis, Geert + e	Zuidhorn	Schriemer, Geertje	Steenwijk
Norden, Menno + e	Veendam	Sli, Bram + e	Leens
Norden, Aaf + e	Assen	Slik, Wia	Leens
		Slik, Houkje	Leens
		Smit, Janna	Aduard
O:		Spek van, Ari	Houwerzijl
Ophoff, ds H.W. + e	Bedum	Spoelstra, Maaïke + e	Ulrum
Os van - v.d. Spek, B.C.	Uithuizermeeden	Spoelstra, Jacob	Houwerzijl
		Spriensma, R.O. + e	Houwerzijl
		Straten van, Anko	Houwerzijl
		Straten van,	
		Jan Bertus + e	Ulrum
P:		Straten van; Hans	Zoutkamp
Ploeg v.d., Geert + e	Surhuisterveen	Straten van, Jan	Ulrum
Poelstra, M. + e	Houwerzijl	Straten van, Jeïke + e	Enschede
Pool, Titie + e	Appingedam	Straten v.-Yszenga, Anje	Ulrum

Straten van, Jan + e	Ulrum	Westerhoek, A. + e	Zuidlaren
Straten van, Harmke	Ulrum	Wier v.d.-Stol, G. + e	Roden
Straten van, Martje + e	Delfzijl	Wierenga, Annie + e	Bennekom
Straten van, Martje + e	Loppersum	Wierenga, Bé + e	Zeerijp
Straten van, Kees	Oldehove	Wierenga, Menno	Eelde
Straten van, Boukje	Stadskanaal	Wiersma, Jan + e	Winschoten
Straten van, Hilje	Zuidlaren	Wiersma, Riemie + e	Groningen
Straten van, Janke + e	Beilen	Wiersma, Klaas + e	Drachten
Straten van, Jantje	Wezep	Wolters, Jacob	Winsum
Straten van-Dijkstra, Jantje	Ulrum	Wolters, Anje + e	Utrecht
Straten van, Attie	Roden	Wolters, Siepie + e	Nijkerk
Straten van, Yvonne	Winschoten	Wolters, Wietse	Dokkum

T:

Teisman, Piepie + e	Arkel
Tol, Gaatze	Ulrum
Tol, Grietje + e	Oldehove
Tol, Oedse + e	Ulrum
Tol, Teadske	Zoutkamp
Tol, Sjoukje	Surhuister- veen
Tol, Hefie	Houwerzijl
Top, Kees	Amsterdam
Top, Trijntje	Leens
Top-Zijlstra, B.	Noordhorn
Tuininga, Sietse + e	Ruischerbrug

V:

Valkema, Aaltje	Drachten
Veenstra, Grietje + e	Zeist
Veenstra, Meinte + e	Kampen
Veenwijk, Dedde	Houwerzijl
Veenwijk, Rudmer + e	Houwerzijl
Veenwijk, Wierd	Zoutkamp
Veenwijk, Sietske	Ulrum
Veenwijk, Trien	Ulrum
Veenwijk, Job	Houwerzijl
Vogel, Renne + e	Ulrum
Vogel, Klaas	Houwerzijl
Vogel, Jitske	Lemmer
Vogel, Antje	Baflo
Vogel, Maarten + e	Ulrum
Vogel, Alie	Houwerzijl

W:

Werkema, Marianne	Delfzijl
Werkema, Marja	Heerenveen
Werkema, Netty	Delfzijl
Werkema, Jantje + e	Houwerzijl
Werkema, Jaap + e	Delfzijl
Westerhoek, R. + e	Oldekerk

Z:

Zijl v.d., Hillie	Groningen
Zijl v.d., Lieneke	Slochteren
Zijl v.d., Stienie + e	Winsum
Zijl v.d., Stien	Oldehove
Zijl v.d., Bram	Oldehove
Zijl v.d., Maarten + e	Oldehove
Zijl v.d., Nieske + e	Delfzijl
Zijl v.d., Frieda	Veenwouden
Zijl, v.d. Etze + e	Ulrum
Zijl v.d., Ineke + e	Oldehove
Zijl v.d., Trijntje + e	Den Haag
Zijlstra, J.B. + e	Houwerzijl
Zijlstra, Fenna	Ee
Zijlstra, Bouke + e	Ulrum
Zijlstra, Freerk + e	Zoutkamp
Zijlstra, Berend	Ulrum
Zijlstra, Freddie	Ulrum
Zijlstra, Kees + e	Leens
Zijlstra, Maarten	Oldehove
Zijlstra, Menno	Sauwerd
Zijlstra, Piet	Heerenveen
Zijlstra, Grietje + e	Hoofddorp
Zijlstra, Aafke	Assen
Zijlstra, Anje	Zuidwolde
Zijlstra, Paulus	Dalfsen
Zijlstra, Jan	Ten Boer
Zijlstra, Durkje	Ten Boer
Zijlstra, Zwaantje	Sauwerd
Zijlstra, Ytze + e	Putten
Zijlstra, Anje	Leeuwarden
Zijlstra-Terpstra, Trui	Houwerzijl
Zijlstra-v.Dijk, Janna	Ulrum
Zuidema, Onno	Ulrum
Zuidema, juf + e	Hooglander- veen
Zuidema, Janenne	Leens
Zuidema-Fokkema, T.	Leens
Zwaagman, Arie + e	Sneek
Zwaagman, Wubbe + e	Ulrum

Veelzeggende antwoorden

Voor de Houwerzielsterdaag kregen de reünisten van de werkgroep vooraf gelegenheid om kort weer te geven waar ze aan dachten als ze aan Houwerziel terugdachten.

Op de vraag *Als ik aan Houwerziel denk.....* kwamen 150 korte veelzeggende gezegden binnen, die op de reünie op bakkershouk aan een paar houten wasrekken hingen.

De reacties vormen als het ware de ziel van de vroegere bewoners.

Op pagina 188 van het in 1995 verschenen boek *Houwerzijl, een dorp in de Marne* is een selectie van 28 gezegden opgenomen.

Hieronder staan alle spreuken in alfabetische volgorde van de inzenders.
De tekst is ongewijzigd opgenomen.

"Als ik aan Houwerziel denk", opgezonden voor de Houwerzielsterdag 1992

De Christelijke lagere schooltijd en aan de catechisatietijd bij ds Holwerda.	A. Antoons
Mien jeugd ien dat schone mooi dörpke Houwerziel.	Jantje Benes
Schane dat ons dörpke verloedert.	Sipko de Boer
Mien geboortedörp.	Cobi Boersma
Mien haile mooie jeugdjoaren.	Harrie Boersma
De gezellige tied van vrouger.	Derk Boersma
Mien geboortedörp.	B. Bolhuis
Vroeger, jaren 60 en daarvoor, gezellig dorp.	Martje Boomers
De vele sneeuw die er in de winter altijd lag, daar heb ik van genoten.	H.G. Kingma
Meulenstroat. Speulen bie Pieter van Lune op boerderij. Mien loagere schoultied. Ien winter van diek oaf glieden.	Tineke Burgler
Snoetjeknovveln op bakkershouk. Houwerziel as 'n waarm en gezellig dörp.	Wicher Burgler
'n Mooie tied ien mien jeugd.	W. Burgler
't Wordt der nait beter op.	Hendrik Burgler
Scheuren van kerk.	Trui Buwalda

Mien jeugd dai ik ien dat dörpke deurbrocht heb.	Margriet Schepel
Hail veul over 'n dörpke van niks.	Wout Doornbos
Aan aale deugd en ondeugd, moar mit de grootste vreugd, en dat vertel ik die, aan 't speulen mit Jitske van Marie.	Tineke Huizinga
'n Romantisch dörpke ien 't Hogelaand.	Folgert van Duinen
Rust.	Jan van Dijken
Bokkediek, stokjes van koeper, opa, dai 's oavends aal proemend oetleg dee over steerns, grote beer en koukepan.	Pia Faber
Zwaarteweg bie opa, Bokkediek, Sieger, hoaventje, buksschaiten, op plof noar bollen tou.	Piet Faber
Zwaarteweg en Bokkediek mit het wiedzse oetzicht.	Hielke Faber
Mien jeugdjoaren.	Tj. van Duinen
Stilte.	Jan Faber
Aan aal het geluk dat ik doar kent heb.	Ant Huizinga
Mien jonge tied, dai ik doar achterliet.	Albert Faber
Aan ons jeugdjoaren.	Renze Fokkema
'n Goie òlle biezundere tied mit beste mensen.	Y. Goris
Scheuvel'n op Jans zien slootje.	Cees Goris
Bokkediek.	Ellie Goris
'n Dörp dat zien charme jammer genog verloren het.	P. Goris
Mien kienerjoaren dij kinnen mie bekoren.	J. Grashuis
Bokkediek, mit zien laif en leed.	Familie Groen
't Dörpke van mien jeugd, woar 't goud waas om te wonen.	Sietse Grijpstra
Aan mien jonge joaren, kienertied en Bokkediek.	J. Grijpstra
Mien schoultied en mien jeugd want dat gefit mie nog altied hail veul vreugd.	Jeltje Grijpstra

Mien dörpke woar ik opgruid ben. Jans slootje ien wintertied woar wie lekker mit zien allen scheuvelden.	Aukje Haaksema
Emmers woater gooien deur dorp hen.	A. Haaksema
Bakkershouk.	Jakob Haaksema
Bokkediek.	Fenko Haaksema
De gezelligheid. Vrouger n bliuend dörpke.	Hennie Haaksema
Vakantie bij opa en oma in een klein dorpje; daarom hou ik nog zielsveel van Houwerziel.	M. Haaksema
Mien jeugd op Grunniger klaaikloeten.	Gerben Haaksema
Jonges en wichter van mien leeftied; alles wat wie toun zoal beleefd hemmen op schoul en ook laoter.	H. Haaksema
Mien dörpke Houwerziel.	Martje Haaksema
Kerkje, kleuterschoul, pastorie woar wie woont hemmen.	Lineke Zijlstra
Schoul en Bokkediek woar wie op oetkeken vanoet klas en woar Teke Gruin zien hond op drai poten oelait.	Antje van der Heide
'sMoandags 'n cent mitnemen noar schoul veur zending; sums dailden wie de cent ien twaien en kochten wie veur 'n half cent pastiljes bie Veenwijk.	Corrie Helenius
Prettig wonen.	J.G. van Henning
Mien kienertied.	G. Schriemer
Een hele leuke jeugd en lagere schooltijd.	J.G. van der Hoeven
Mien thoes.	Brechtje Hoogeveen
Houwerziel is nait meer Houwerziel van vrouger.	Lieneke Hoogeveen
Mien jeugdherinneringen en mien schoulvriendinnen.	Sijke Hoogeveen
Mien òllerliek hoes en mien schoultied.	B. Hoeksema
Bokkediek. Zwoagmans ree, doar speulden wie altied.	Willem Hoeksema Douwe Holwerda
'N haile mooi tied.	Fokkelien van der Horn

Mooie jeugd.	J. Huizinga
Harke noast petroliekarke, Feenstra mit potlood achter 't oor, Hildje en Griet, Jans van der Noord.	J. Huizinga
Mien veurgeslacht en mien jeugdjoaren.	Jantje Huizinga
De gezelligheid van vrouger.	G. Huizinga
Speulen op boerderij van Rietemoa. Touwke springen of houpelen op stroat (dat kon dou nog).	Grietje Huizinga
Een mooie jeugd, moar veur gain geld wil'k weer ien Houwerziel wonen.	Carien Huizinga
'n Mooie jeugdtied.	S. Jansen
Wie hemmen der altied mit plezaaier woont.	Job Jansen
Roemte, rust en romantiek.	Harry Jansen
't Begun van mien loopboan bie 't onderwies.	juf van Hoek
Mien opoes hoeske.	Simon Kalma
Mit slee van diek oaf, melkbussen mit carbit.	Sientje Kalma
Vroeger een gezellig dorpje.	H. Knol
Mooie tied ien Houwerziel.	Rudmer Knol
Schil ophoalen veur Gerrit de Boer.	J. Knol
Òlle schoul en leerlingen.	M. Knol
Dat wie op bevrijdingsfeesten zongen: Houwerziel, Houwerziel, stukje Nederlaand ien t Grunneger gewest, west, west; Houwerziel, Houwerziel, viert weer feest elk dut zien best.	Coba Kok
Mien jeugd.	Frits Kooi
Bokkediek, Bakkershouk, Jans zien slootje, dreuge vis.	Jantje Huizinga
'n Mooie jeugd mit veul gekheid en lol.	Grietje Lindemulder

Mien jeugd en mien schoultied	Sijke Lindemulder
Het kerkelijk leven dat er was.	ds J. Luiten
Gereformeerd synodoale kerk, catechesoatie en club ien kleuterschoul, fietspadjes van Vlakkeriet noar Houwerziel en ain langs Ol Weem, bie Klaas de Boer laangs en via sinterweg.	Jan Mulder
Mien jonge-wichter-joaren, wat hemmen wie 'n lol had. Scheuvelen op daipke. 'n Haile mooie tied.	Wine Huizinga
Hou is 't zo'n rötzooi worden.	Klaaske Nanninga
Het klaine dörpke ien 't Noor'n, woar ik ben geboor'n, is tot mien grote spiet al zien òlle inwoners kwiet.	Roelfina Nanninga
Mien geboortedörp woar ik 33 joar van mien leven woont heb.	Bauke Nanninga
Bokkediek, Meulenbaarg, Nijkerker padjes, Sieger, Heun, Jobke Koeper, bunker, meester Poedje.	P. Nanninga
Houwerziel, mien dörpke.	M. Noot
Dou wie hoast gain woater haaren.	Menno Norden
Het voorrecht om dagelijks met een oprecht christen (meester van der Veen) te mogen omgaan.	juf Ans Schaaf
't Was ja goud, hail goud, 'n golden tied.	ds H. Ophoff
'n Dorp woar alles ken, woar aal slag volk zien plak ken vienden.	M. Poelstra
De bluiende middenstand. 't Dörpke was ain en al leven.	Politie Postma
Als oldste van kleuterschoul heb ik ien 1957? de naie speultoent opend.	R.H. Postma
Een zorgeloos bestaan in een nog steeds onveranderd en herkenbaar dorpje.	R.R. Postma
Scheuvel'n op daip en op Jans slootje, carbid knallen mit melkbus op diek, zundags noar kerk, verainigingsleven, bluiende velden.	Roelf Posthuma

't Is nait meer wat 't west het.	M.D. Rietema
Ien 't veujoar: 'n aailand van rust ien 'n zee van peerde- blommen en hoanekruud en doarboven dei mooie wiede luchten.	Aukelien Rietema
't Pakhoes aan daip.	Jan Rietema
Dou kerk en schoul nog hailemoal ien takt waarn. De ainsgezindhaid ien 't dörp.	Hennie Rietema
Dat wie kattedekwoad oethoalden en dat ik schuld kreeg.	Piet Rozema
Aan aal mien waarken bie aale mensen mit lutje potjes.	Zwaantje Schaap
Hou dat mensen allemoal elkoar kenden en zundags allemoal aan 't wandelen.	Jannie Schaap
Bokkediek, aarm en riek, klaai en sliiek.	Jan Schepel
Bokkediek, Gankje, Meulenbaarg, aaier zuiken ien 't laand, scheuvel'n op 't daip, kameroadschap en wichter.	Albert Scholtens
Harke mit petroleumkarke, broodkaar mit Pieterke, Sunnermeerten lopen veur 'n cent bie elk hoeske.	Bea Scholtens
Ties dai mit fietskörf kwam en "Genoat" raip, 'n kop kopen veur moeke, pellen en de doppen gingen noar de hounder.	Jan Scholtens
Mien dörpke.	Wia en Haukje Slik
Onbezurgde jeugd.	Janna Smit
Haile gezellige tied.	G. van de Stol
Scheuvel'n op daip en kuieren ien Kamphoes bomen.	Martje van Straten
Opgruien, speulen, noar schoul goan... 'n dierboare herinnering.	Jantje van Straten
Schoul, 't òllerliek hoes, vervelende röthond, Bokkediek.	Yvonne van Straten
Sleekevoaren bie diek deel, slootjespringen, kerkhof ien 't rond, gezelligheid ien oorlogstied, Rötterdammers. Mien mooie jeugdjoaren.	Harmke van Straten A. van Straten
Vrouger waas Houwerziel alles veur mie mit meester en juffrouw en doomie der bie.	Jeike van Straten

Lopen van Nijkerk, juffrouw Verbeek, de meesters Pool
en van der Veen, schoultied ien oorlog, bonestro stoken.

Boukje van Straten

Klaine legere schoul, vissen bie daip, rolscheuvelen op
Bokkediek, scheuvelen op Pieters slootje.
Vrouger dou Houwerziel nog ain was,
want dou was 't gezellig.

Jantje van Straten

A. van Straten - IJzenga

Gezellige uurkes bie Maarten Hoogeveen, scheuvelen op
Jans slootje, sleekevoaren van grote diek oaf.

Jan van Straten

Ant, Appie, Berend Jan, Arendje en Bauke.

Piepie Teisman

Meulen dai der nait meer staait en ol Oetje dei voak op
stoupke zat ien Meulenstroat.

Trui Terpstra-Zijlstra

Het waas best wel 'n gezellig dörp

T. Top

Dörpke woar ik geboren ben en mien familie woonde.

Sietse Tuininga

Bokkediek, wiedse oetzichten, wiend.

Grietje Veenstra

Alles wat mit mien jeugd te moaken het.

Meinte Veenstra

Ons dörpke en hou het vrouger waas.

T. Veenwijk

Dörp woar ik geboren en getogen ben.

Job Veenwijk

Mien schoultied en speulen bie Job boerke

W. Veenwijk

De gezamenlijke feesten op Koninginnedag.

J. van der Veen

Dat ik oet daip hoald ben deur 'n schipper.

Geert Werkema

Ons geboortedörp en de jeugdjoaren.

fam Werkema

De tied dat ik mit hondekaar ree om melk bie de boeren
op te hoalen en dat voader melkrieder waas.

Ate Westerhoek

Mien plezairige jeugdjoaren.

Annie Wieringa

De Christelijke lager school en catechisatie
bij ds. Holwerda.
Mien dörpke.

Anje Wolters
Anne Enne Zuidema

Geboortedörp woar ik mit plezaaier woont heb,
scheuvel'n op Jans slootje, 't waas prachtig.

Nies van der Zijl

Bokkediek woar ien dei tied veul honden waaren.	Lieneke van der Zijl
De gezellige tied.	Trijntje van der Zijl
Gezellig en schoon dörpke.	Maarten van der Zijl
Zo as 't vrouger waas, waas 't gezellig.	Edo van der Zijl
Sums aan 'n Houwerzielster mit 'n laange onderboksem.	Pieter Willem Zijlstra
Dat politie Postemoa altied achter ons aan zat.	Bouke Zijlstra
'n Gezellig dörpke ien 't Noorden van Grunnen, dicht bie Zoltkamp.	Paulus Zijlstra
De roemte en de stilte: dat wat ik toun nait wis moar nou wel mis.	Grietje Zijlstra
Proper dörpke.	F. Zijlstra
Scheuvel'n.	B. Zijlstra
't Mooie plakje bie hoaven woar wie woont hemmen.	J.B. Zijlstra
Speulen op 't schoulplain, oorlogstied.	Annie Zijlstra
Dat het 'n mooie tied waas.	Durkje Zijlstra
Schoul, meester Pool, Meulenstroatje, mit slee van diek noar beneden, en Bokkediek noatuurlk.	Fennie Zijlstra

0-0-0-0

Geschiedenis van de in 1913 naar de VS geëmigreerde familie Van der Kam

Geschreven door zoon Hendrik, de latere predikant in de Canadian Reformed Church in Kalamazoo.

Mijn familie komt uit de meest noordelijke provincie van Nederland, de provincie Groningen. En in de noordwestelijke hoek van die provincie hadden ze hun huis. Mijn vader, Kornelis van der Kam, is geboren in het dorp Leens op 21 maart 1880. Mijn moeder, wiens meisjesnaam Valkema was, is geboren in het dorp Houwerzijl op 14 juni 1882.

Vader kwam uit een familie van vier kinderen waar hij de oudste van was. Zijn ouders waren lid van de Hervormde Kerk, de Staatskerk. In deze kerk is hij gedoopt en bracht er zijn vroege jaren door. De familie was niet erg religieus. Het is nogal verbazingwekkend dat hij de Staatskerk verliet in zijn tienerjaren, want hij voelde dat zijn ziel daar niet gevoed werd.

Hij was de enige van de familie die zich aansloot bij de Gereformeerde Kerk. Hier voelde hij zich thuis. Hier deed hij belijdenis van zijn geloof en werd leider van de jongensvereniging en later van de jongemannenvereniging. Hij las en verslond de werken van Abraham Kuiper. Niet alleen gaven deze werken hem geestelijk voeding, ze openden ook zijn ogen voor de bredere aspecten van het gereformeerde geloof in haar visie op politiek en arbeid.

Moeder kwam uit een erg groot gezin met in totaal 15 kinderen. Ze was een van de oudsten. Deze familie was van oorsprong overtuigd gereformeerd. Geen wonder, want dit was het gebied waar de afscheiding van 1834 was begonnen. Houwerzijl is maar ongeveer 2 mijl van de plaats Ulrum verwijderd waar dominee de Cock (de leider van de Afscheiding) predikant was.

De economische omstandigheden in dat deel van Nederland in de tijd van mijn ouders lieten veel te wensen over. Het is misschien wel het meest vruchtbare land van heel het land. Degene die het land in bezit hadden, waren erg rijk en het loon wat ze hun arbeiders betaalden was erg laag. Er was geen ander werk. De dorpelingen werkten op de grote boerderijen die in dat gebied gevonden worden. Mijn grootvader werkte een hele week voor het onaanzienlijke bedrag van twee en een halve gulden! Met dit bedrag moest een man zijn familie zien te onderhouden. Extreme armoede was het resultaat.

Mijn vader was een buitengewoon slimme student, maar moest om economische redenen de school verlaten toen hij 11 was. Als een jongen van 11 moest hij werken op een van de naburige boerderijen en daar voor een kudde schapen zorgen. Dit betekende dat hij om vijf uur 's ochtends moest opstaan. Voor het hele jaar ontving hij de som van tien gulden. Maar het belangrijkste was dat hij hier de kost zou krijgen, want de vader had moeite om genoeg te verdienen om zijn familie te voeden.

De directeur van de school kwam naar mijn grootvader toe om te vragen of hij deze jongen zou toestaan gratis bijles te krijgen, om zo op weg te zijn om hoger onderwijs te volgen. Het antwoord was 'nee', want ze konden het zich simpelweg niet veroorloven hem te voeden zonder dat hij inkomen had.

De niet gehuwde jonge mensen, zowel jongens als meisjes, werkten op de omliggende boerderijen op basis van een jaarcontract. Het laatste jaar, voordat hij getrouwd was, verdiende mijn vader 200 gulden voor het hele jaar, plus de kost. In het jaar voordat ze gingen trouwen, werkten mijn vader en mijn moeder op dezelfde boerderij.

Mijn ouders trouwden op 5 mei 1906. Ze gingen wonen in een klein huis in het dorp Houwerzijl. Vader werkte als arbeider op een boerderij. Zulke arbeiders werkten normaal

gesproken op basis van een jaarcontract, maar ontvingen elke week loon. Tijdens de drukke seizoenen gingen de vrouwen ook op de boerderij werken.

Al het graan werd met de hand gemaaid, want de arbeid was goedkoper dan machines. Terwijl de mannen het graan maaiden, kwamen de vrouwen achter hen aan om het graan in bundels te binden – niet met touw, maar met stro. Als de suikerbieten werden geroid (met de hand), kwamen de vrouwen achter de mannen aan om de uiteindes af te snijden. Wanneer aardappelen werden geroid (met de hand), kwamen de vrouwen achter de mannen aan om ze te verzamelen.

Mijn ouders hadden vijf kinderen. Een daarvan stierf vroeg als kind. Toen mijn oudste broer Gerrit een kind was, had mijn vader de plannen klaarliggen om te emigreren naar Amerika, maar mijn moeder weigerde om te gaan. Toch heeft mijn vader het ideaal van emigratie nooit uit zijn gedachten gezet, hoewel de mogelijkheid voor een dergelijke stap elk jaar kleiner werd. Hij wilde niet dat zijn kinderen hetzelfde moeilijke en arme leven zouden leiden als hij.

Toen ik twee jaar oud was kochten mijn ouders een klein huisje, met twee kamers, een hele kleine keuken en een kleine woonkamer. De bedden waren in de muur van de woonkamer gebouwd en hadden deuren zodat het leek alsof er kasten langs één kant van de kamer waren gebouwd. Vader richtte boven deze kamers een kamer in, die niet meer was dan een zolder, waar mijn oudste broers sliepen. Een ladder gaf toegang tot deze zolder.

Verschillende zomers ging mijn vader naar de provincie Friesland voor een periode van ongeveer zes weken. Daar maaiden de mannen hooi met de hand. Dit was buitengewoon hard werken. Ze werkten van zonsopgang tot zonsondergang en aan het einde van deze periode hadden ze genoeg geld om brandstof voor de winter te kopen! Een man moest hard werken om zijn gezin de essentiële levensbehoeften te geven. Toch waren we in geen geval de armste. Vader was namelijk een goede werker en mijn moeder ook. Bovendien waren ze uitstekende managers.

Vanaf de vroegste herinnering werd ik meegenomen naar de kerk. De jongens zaten bij vader aan de ene kant van de kerk en de vrouwen zaten aan de andere kant. Toen ik zes was ging ik naar school. De christelijke school had drie leraren. Mijn oudste broer werkte al bij een boer en mijn zus was al klaar met school toen ik startte. Verschillende kleine en nogal onbetekenende feiten heb ik onthouden uit de eerste weken op school.

Toen ik vijf jaar was kwam mijn vader weer met het voorstel van emigratie naar Amerika. Mijn moeder gaf toen aarzelend toestemming. Moeder had verschillende neven en nichten in Amerika, maar die waren 35 jaar eerder vertrokken. Het gevolg daarvan was dat mijn ouders ze helemaal niet kenden. Dit was de familie Warners.

Op de een of andere manier kreeg vader het adres van een van hen en schreef hij hen. Hij vroeg hen niet alleen iets over Amerika te vertellen, maar ook om te vragen of ze financieel zouden kunnen helpen om ons gezin daar te krijgen. Al snel kreeg hij antwoord dat ze het leuk zouden vinden om onze familie te zien komen en dat ze ook financieel zouden helpen.

Nu kregen wij het als gezin druk. Het was echter een heel ander probleem om aan te pakken dan ongeveer zestien jaar eerder.... De Verenigde Staten hadden namelijk een quotasysteem aangenomen met betrekking tot immigratie. Mensen zouden nu gewoon op de lijst worden geplaatst en moesten op hun beurt wachten.

Terwijl onze naam op de lijst stond kwam er een nieuwe richtlijn van de Amerikaanse regering, die de toegang tot het land verbood van alle ongehuwde meisjes van zestien jaar en ouder. Hoewel dit klonk alsof het een totaal willekeurige uitspraak was, mogen we niet vergeten dat veel van dergelijke meisjes naar dit land waren gekomen en de slachtoffers van blanke slavernij waren geworden. Het veroorzaakte echter opschudding bij ons thuis, omdat mijn zus, Sarah, tijdens deze wachtperiode zestien was geworden.

De naam van onze burens stond ook op de lijst voor emigratie. Hij had meer dan één dochter die in deze categorie viel. Hij ontving het nieuws voordat wij dat deden. Hij ging naar het plaatselijke gemeentehuis en liet de secretaris daar voor hem schrijven, waarin hij zijn zaak bepleitte, maar het mocht niet baten. Toen ontvingen wij hetzelfde bericht. Vader ging ook naar het plaatselijke regeringscentrum maar ze vertelde hem dat ze niks konden doen.

Hij vroeg hen of ze voor hem wilde schrijven maar ze weigerden, zeiden dat het nutteloos was. Maar, werd hem verteld, u kunt zelf schrijven. Aangezien er geen andere uitweg was, besloot hij zelf te schrijven. Ik wou dat ik die brief had kunnen zien, want hij kreeg al snel bericht dat ze in ons geval een uitzondering zouden maken!

Twee keer moesten mijn ouders met de trein naar Amsterdam om de nodige papieren in te vullen. Het was elke keer een hele onderneming. Ze waren nog nooit zo ver van huis geweest. Ook de kosten waren aanzienlijk. Eindelijk ontvingen wij het bericht dat we in maart 1925 konden gaan.

Nu moesten er veel zaken geregeld worden. Paspoorten en visa moesten worden verkregen en het huis en het huishoudelijk meubilair moest worden verkocht. Ik herinner mij nog de veiling waarop alle bezittingen werden verkocht. Dit was een gelukkige dag voor ons als kinderen vanwege de opwinding, maar het moet heel moeilijk zijn geweest voor onze ouders. Het huis werd op soortgelijke wijze verkocht – ook op een veiling. De prijs die ze voor het huis kregen was 970 gulden en ze waren verrast dat het bedrag zo hoog was! De laatste nacht sliepen we bij mijn oom en tante, die ongeveer een huizenblok van ons huis vandaan woonden.

Vroeg in de ochtend op 9 maart zouden we vertrekken. Het was nog heel donker. Er werd afscheid genomen met veel tranen, omdat ze wisten dat ze elkaar nooit meer zouden zien. Een klein model T-bus bracht ons van het dorp Houwerzijl naar de stad Groningen. Mijn vaders neef K. Dekkinga en zijn familie, vertrokken samen met ons. Toen we in Groningen kwamen en uit de bus stapten, stapte mevrouw Dekkinga per ongeluk op de starter. Die zat in het Model T- busje op een onhandige plaats op de vloer, vlak voor de bestuurdersstoel. Het was mijn eerste ritje in een auto en de anderen hadden ook nog niet veel kilometers gereden.

In Groningen stapten we in de trein naar Rotterdam. Dit was, natuurlijk ook mijn eerste rit met de trein. Ik herinner me nog dat ik naar het fascinerende patroon van de telegraafkabels keek, terwijl ze naar beneden en dan omhoog gingen als een paal werd bereikt. In de trein hadden ze kleine papieren bekertjes, die je automatisch uit een kleine kraan kon vullen met ijskoud water! Elke centimeter van de weg was een nieuwe ervaring.

In Rotterdam verbleven we in een hotel! Zowel mijn broer Ed (11) als ik (7) hadden gloednieuwe pyjama's. Ze jeukten! We gingen beiden huilend naar bed. 's Morgens hadden we op de een of andere manier veiligheidslucifers bemachtigd. We hadden nog nooit zoiets prachtigs gezien. Je kon deze overal aansteken en ze zouden gaan branden!

Op 10 maart moesten mijn ouders naar verschillende kantoren om de laatste details te regelen. Op 11 maart gingen we aan boord van de S.S. Veendam van de Holland-Amerika lijn

Wat een mooie boot! We hadden nog nooit zoiets gezien. Het was schip van 15.000 ton, maar voor ons zag het eruit als het grootste drijvende vlot. De eerste nacht mochten we opblijven tot het laatste stukje van Nederland, Hoek van Holland, uit het zicht was. We hadden onze passagiershut laag in het schip. Mijn ouders en Sarah en ik, sliepen in een luxe hut met stapelbedden. Uit een kast kon je een toilet trekken. Mijn twee broers waren in een aangrenzende passagiershut.

Als baby had ik een zeer ernstig geval van eczeem, dat periodiek terug kwam. Daarom namen we de tweede klas liever dan de derde klas, zoals de meeste gewone mensen namen. Het lichamelijk onderzoek was namelijk niet zo streng voor passagiers in de tweede klas, als voor die in de derde klas. De tweede klas reizen gaf ons natuurlijk een soort comfort zoals wij die niet zouden hebben gehad als we derde klas hadden gereisd.

De eerste morgen aan boord gingen we naar de eetkamer. We hadden nog nooit zoiets meegemaakt. De maaltijden waren van de beste kwaliteit en het werd heel mooi geserveerd. We hadden eten wat we nog nooit hadden gezien. Hier kregen we ons eerste ijsje... Vader, die niet wist wat het was, nam een flinke lepel in zijn mond.... en toen het koude ijs zijn vele gaatjes in zijn gebit raakte, kreeg hij kiespijn!

Het schip deed de haven van Le Havre en Southampton aan. Hoewel het maart was, was het weer prachtig. Alleen op die ene zondag dat we op zee waren, waren er hoge golven. Elke dag konden we op het dek zijn en verschillende spelletjes doen. In de voormiddag werd er koffie geserveerd, op het dek en in de lounges. Thee werd op dezelfde plekken geserveerd in de middag. Wij als jongens gaven niks om de koffie of de thee, maar we gingen wel naar de serveersters voor koekjes.....

Men is te jong om een reis als deze volledig te waarderen, maar er zijn altijd wel een paar opmerkelijke dingen. Een man van middelbare leeftijd versloeg iedereen met dammen. Ik leerde het spel redelijk goed en mijn vader vertelde deze "kampioen" dat deze kleine jongen redelijk goed speelde. Op een middag speelde hij en ik, en ik versloeg hem prompt in elke wedstrijd die we daarna speelden....

In de nieuwe wereld kwamen we in Halifax aan. Het schip ging niet helemaal de haven in, maar een kleine boot bracht verschillende passagiers naar de wal. Een andere kleine boot kwam ernaast en probeerde zijn waren te verkopen aan de passagiers. Toen we de haven verlieten, kwamen we in een zeer dichte mist terecht. Het schip lag een hele dag stil.

De volgende ochtend lag het schip opnieuw stil, maar toen we op het dek kwamen zagen we de skyline van New York! Al gauw werd er een loods aan boord gebracht om ons de haven in te loodsen. Sleepboten begonnen het gigantische schip te duwen naar de plaats waar het moest aanmeren. Een groot deel van het dek was al geopend en een kraan tilde de enorme kisten uit het ruim.

Een man uit het 'Huis van de Christelijke Zeelieden' was aan boord gekomen. Hij had ook onze naam op de lijst staan en was in deze moeilijke tijd zeer behulpzaam voor ons gezin. Vòòr het van boord gaan moesten we langs een arts, maar dit was geen probleem. Het eczeem was namelijk onderweg begonnen in een van mijn oren, en vader nam mij mee naar de dokter die aan boord was. Hij gaf ons wat zalf en zei dat we het moesten weggooien, voordat we New York bereikten. Dit hebben we gedaan.

Door de douane gaan bleek geen probleem te zijn. Ze namen ons mee naar het Zeeliedenhuus in Hoboken, waar we hebben gegeten. Ze gaven ons boterhammen mee (die we niet lekker vonden) en brachten ons naar de trein. Ze waren een onmisbare hulp voor ons.

Er volgde een lange treinrit. Vader had zijn verjaardag gevierd aan boord van het schip en op die dag zetten we ook voet aan de grond in New York. Toen we in de trein stapten was een of andere reden de familie Dekkinga van ons gescheiden. Je kon met niemand praten. Als er een verkoper langs het gangpad kwam, kochten mijn ouders iets en stak vader een hand vol geld uit naar de man, zodat hij kon meenemen wat hij nodig had.

Eindelijk kwamen we in Detroit. Daar moesten we overstappen op een andere trein, maar welke? We zaten uren op dat station. Terwijl we daar zaten kwam een lange neger achter me staan en pakte mijn oren vast. Ik keek om in een groot, grijnzend, zwart gezicht. Het was de eerste neger die ik ooit had gezien! Ik was doodsbang!

Ik herinner me niet hoe we er achter kwamen welke trein we moesten nemen, maar toen we het wisten was het bijna te laat. We moesten naar een ander station met een taxi en het was zeker het snelste ritje dat we ooit hebben gehad. Maar, we waren op tijd en we waren nu op het laatste deel van onze reis naar Grand Rapids.

We arriveerden 23 maart laat in de middag op het Grand Trunk station. Niemand was er om ons te ontmoeten, omdat ze verwachtten dat we op het Union station zouden arriveren. Toen we daar niet verschenen besloten ze om het te proberen bij het Grand Trunk station, waar wij zaten te wachten. John Warners liep de wachtruimte in en riep onze naam. We waren gearriveerd!

De familie Warners was naar het station gekomen in verschillende auto's en we werden nu naar het huis gebracht van meneer en mevrouw Dijkhuis. Zij was mijn moeders nicht. Het was na zes uur dat we daar aankwamen. Ze had een enorme maaltijd voor ons gezin gemaakt en we zouden hier de rest van de week blijven. Ik heb daar niet gegeten die avond. Een klein jongetje van zeven, stortte na zo'n lange reis en heel weinig slaap in de trein gewoon in. Ze legden me op een sofa en ik wist niets tot de volgende ochtend!

Toen we daar een dag of twee waren kwam John Warners ons meenemen naar het huis waar wij zouden gaan wonen. Dit was op Chicago Drive waar nu het Kuiper Funeral Home is gevestigd. Wat een reusachtig huis! Het was vele keren groter dan het huis dat we hadden verlaten in Houwerzijl. Het was een oud huis maar het was in goede staat van onderhoud.

Toen we binnenkwamen vroeg mijn vader aan John Warners: "Wanneer gaan deze mensen verhuizen?" want elke kamer was gemeubileerd. "Nee", zei John, "dit is helemaal van jullie!" Verschillende mensen hadden meubels geschonken zodat we er meteen konden intrekken. Er was zelfs een hoop kolen voor ons. Mijn ouders waren simpelweg overweldigd door de vrijgevigheid van deze mensen die ons niet eens kenden.

Ze hadden ook gezorgd voor een baan voor mijn vader. De maandag nadat wij arriveerden begon hij met werken voor R. van Es, eigenaar van een klein cementbedrijf. Het was hard werken, want alles werd gedaan met de hand, zelfs het mengen van het beton. Ze werkten negen uur per dag en een halve dag op zaterdag, in totaal van vijftig uur per week. Hij verdiende zestig cent per uur, dus dertig dollar per week.

Op het moment dat wij vertrokken uit Nederland verdiende hij twaalf gulden per week! Wat een enorm inkomen had hij nu, vergeleken met wat hij eerder had. Toen was ook zijn droom die hij al zo lang had, uitgekomen – hij was in Amerika! Gerrit begon ook meteen met werken bij Stickly Bros, Furniture Co.. Enige tijd later begon Sarah ook met werken. Al het inkomen werd samengevoegd om hen in staat te stellen het geleende geld voor de reis terug te betalen. Ze hadden 3000 gulden geleend, wat toen 1200 dollar was. Binnen één jaar was het terugbetaald....

Mijn broer Ed en ik moesten de eerste maandag naar school. We gingen naar de Grandville Ave, Christian School, nu de Southwest Christian school. Ook al zat hij in de zevende klas in Nederland, hij en ik werden beide in de eerste klas geplaatst vanwege het taalprobleem. Wat een ervaring! Je kon met niemand praten, en met de gewone wreedheid van kinderen, lachten om je problemen. Echter, het was verbazingwekkend hoe snel dat beeld veranderde. Ed zat maar een week of twee in de eerste klas en ging toen naar een hogere klas. Ik miste hem echt, want ik bleef in de eerste klas omdat ik daar hoorde. Tegen de tijd dat de vakantie aanbrak was de taalbarrière verdwenen....

Mijn vader en broer gingen naar de avondschool om Engels te leren, maar dat was niet zo succesvol. Mijn moeder en Sarah hadden de eerste weken en maanden heimwee. Het was heel moeilijk voor hen. Moeder had haar bejaarde vader en verschillende broers en zussen achtergelaten. Voor Gerrit en Sarah was het moeilijk omdat ze niet konden praten met andere jongeren. Alleen mijn vader, die zich hier thuis voelde vanaf het moment dat hij hier kwam, en voor Ed en ik, die zoveel jonger waren, was het gemakkelijker.

We waren lid van Grandville Ave, Christian Reformed Church. Deze kerk had vier diensten per zondag, twee in het Engels een twee in het Nederlands. Gerrit en Sarah gingen naar catechisatie en hier legden ze later ook beiden belijdenis van hun geloof af. Het kerkblad "de Wachter" was in het Nederlands, en als gevolg daarvan hoefden ze niet geestelijk te lijden vanwege de taalbarrière.

In de herfst van 1925 had R. van Es geen werk meer voor mijn vader. Hij ging toen werken voor T. van Es. In de winter werkte hij bij Lenger & Kool, ook aannemers. Zijn bereidheid te werken en om alles te doen wat nodig was, verzekerde hem er redelijk goed van dat hij werk had. Later werkte hij bij Kelvinator en daarna bij Grand Rapids Store Equipment. Aangezien hij in Nederland altijd op de boerderij werkte, was hij niet een vakman, en als gevolg daarvan moest hij hier eenvoudig werk doen.

De periode na de Eerste Wereldoorlog waren goede dagen in Amerika. Begin jaren twintig was er een korte periode van recessie, maar dat was nu voorbij. Het land was zich nog steeds aan het ontwikkelen en was goed in staat om de duizenden immigranten op te vangen die de beroepsbevolking kwamen versterken. De tijden waren goed en werden steeds beter.

Inkomstenbelasting was er niet voor het gewone volk, en de prijzen en lonen waren in evenwicht. Het land was tevreden met de vrije economie van de regering van president Coolidge. Zijn secretaris van Koophandel, Herbert Hoover, won in 1928 de verkiezingen dan ook met een overweldigende marge. Dit was het soort land waarvoor mijn ouders hier naar toe kwamen.

We hebben maar een jaar op Chicago Drive gewoond. Ze betaalden dertig dollar huur per maand voor dit huis. Echter, als je huur betaalt wordt het nooit je eigendom, en dus kochten ze een heel mooi huis aan Lee St. voor de som van 4000 dollar. Nu betaalden ze ook maar 30 dollar per maand, maar bouwden tegelijk ook een eigen vermogen op in dit pand. We hebben vier jaar in dit huis gewoond.

Er gebeuren natuurlijk veel dingen in een periode van vier jaar. Gerrit werkte nu bij Hekman Furniture Co.. Hij had een auto gekocht, een 1926 Essex. Sarah werkte in het gezin van Henry Hekman en later in het gezin van James Leenhouts. Ed was klaar met de achtste klas en had al snel een baan bij Berkey and Gay Furniture Co.. Hier was hij op de juiste plek op het juiste moment, en verdiende veel meer dan de gemiddelde werkende man. Vader

werkte bij Kelvinator, maar verloor zijn baan toen hij weigerde op zondag te werken. Toen kreeg hij werk bij Grand Rapids Store Equipment.

Gerrit trouwde met Jeanette Buys op 21 juni 1929. Met Sarah die als huishoudster werkte, waren Ed en ik de enigen thuis. In de herfst van 1929 crashte de beurs. Deze gebeurtenis toonde zijn effecten niet meteen, maar het winterwerk werd op veel plaatsen slap. Vader werkte halve dagen. Hij had altijd het verlangen gehad om wat eigen land te bemachtigen en bezig te zijn als landbouwer.

In de winter van '29-'30 keken ze naar verschillende boerderijen. Uiteindelijk kochten ze een boerderij op Ivanrest Road in de gemeente Byron. Het was een driehoek deal. Ze hadden al een eigen vermogen van 2000 dollar in het huis aan Lee St. Ze verkochten het voor 4500 dollar, 500 dollar meer dan ze ervoor hadden betaald. Ze kochten de boerderij voor 6200 dollar. Hun 2000 dollar ging erin, en er was een eerste hypotheek van 2200 dollar. De man die het huis aan Lee St. kocht, bracht de andere 2000 in, gedekt door een tweede hypotheek.

Ik zag er tegenop om te verhuizen. Echter, Ed zou blijven werken bij Berkey and Gay dus ik reed elke dag met hem mee, zodat ik dat jaar zou kunnen afronden op Grandville Ave. School. We zijn verhuisd in maart. Moeder was niet heel blij met het verhuizen, want het huis was niet van dezelfde kwaliteit als die aan Lee Str. Hoewel het huis voldoende was, was er in dat gebied nog geen elektriciteit. Hierdoor waren een kerosine kachel en kerosine- of benzinelichten noodzakelijk. Er was ook geen oven in het huis, maar mijn ouders installeerden er een in de eerste herfst.

In de lente van 1930 werd de depressie voor iedereen een realiteit. Gerrit verloor zijn baan en huurde een deel van ons land. Het duurde niet lang of Ed had ook zijn baan verloren. Die zomer werkten we erg hard. Veel van de achttien hectare van deze boerderij was nog nooit gebruikt. We hebben praktisch de hele boerderij in bewerkt land veranderd. Selderij en uien waren de belangrijkste gewassen. De oogsten waren niet groot dat eerste jaar, maar ze waren ook niet al te slecht. Echter, in het begin van de herfst verpestte een dodelijke vorst alle selderij. Vanwege het gebrek aan geld in omloop, deden uien dertig cent per honderd pond.

In de herfst van 1930 stond ik ingeschreven bij de Byron Center Christian School. Ik zag er tegenop om daar heen te gaan waar ik niemand kende. Toen we hierheen verhuisden waren we lid geworden van de Byron Center, Christian Reformed Church. Maar omdat ik zes kilometer van de kerk en de school woonde, had ik niemand leren kennen. Ik begon met de zevende klas op deze school. Ik nam de fiets of ik liep de hele afstand. Dit was niet heel erg aantrekkelijk.

De school was echter nooit moeilijk voor mij. Hier had ik ook een van de allerbeste leraren die ik ooit heb gehad, John D. Van der Ark. Hij was de directeur en gaf ook les aan de klassen zeven en acht. In zowel de zevende als de achtste klas was ik ongeveer de beste van de klas en won ik verschillende wedstrijden. Ik ben in de zomer van 1932 geslaagd voor de achtste klas. Onze diploma-uitreiking vond plaats in de Jamestown Grove, omdat onze kerk werd verbouwd.

Het jaar 1930 leverde helemaal geen winst op, maar eerder verlies. Mijn ouders hadden grote moeite om zelfs maar de rente op de boerderij te betalen. De vroege lente van 1931 moest een van de warmste ooit zijn geweest. Gewassen werden heel vroeg gezaaid, maar door de harde wind later in het voorjaar, moesten veel gewassen opnieuw worden geplant.

Die zomer vestigde de hitteste record op record. De temperatuur kwam keer op keer boven de 100 Fahrenheit (ongeveer 37,7 graden). Selderijplanten die in de voormiddag werden geplant, waren halverwege de middag dood. We hadden een zeer vlekkerige oogst. We hadden 300 dollars aan kunstmest gekocht in de lente. Door zo veel mislukte oogsten waren de prijzen in het najaar aanzienlijk beter en verkochten we onze uien voor 1,35 dollar per 5 kilo.

Het jaar 1932 was misschien wel het ergste van de depressie. De oogsten waren redelijk, maar brachten praktisch niets op. We verdienden niks. In de lente verliet ik de lagere school. Ik was erg blij dat ik klaar was met school en dacht er niet met heimwee aan terug.

Het jaar 1933 was weer een slecht jaar. Het land zat in de ergste depressie van zijn geschiedenis. Talloze mensen zaten zonder werk. Wij zaten niet zonder werk, maar het inkomen was even slecht of slechter dan van degenen die werkloos waren. Het was echte armoede. Alleen de essentiële levensbehoeften konden worden gekocht. We hadden altijd genoeg te eten, maar er was geen geld voor iets anders.

Sarah en Dick trouwden in de laatste weken van mei 1934. Dit jaar werd gekenmerkt door intense hitte in de zomer, net als in 1931. De oogsten waren klein, maar de prijzen waren veel beter in de herfst. We kochten zelfs een Ford Model A uit 1928 om onze Model T te vervangen.

In de herfst van 1935 gingen zowel Ed als ik naar de jongemannen-vereniging. Deze vereniging was erg actief en werd geleid door dominee Rus. We hebben hier heel veel geleerd en de dinsdagavonden werden het hoogtepunt van de week. De kring van jonge mannenverenigingen waartoe we behoorden, had elk voorjaar een declamatie-wedstrijd. We hadden eerst een eliminatiewedstrijd in onze eigen vereniging. Onder nogal wat deelnemers won ik in onze vereniging en daarna heb ik ook de competitiewedstrijd gewonnen. Doctor H. Zijlstra was het jurylid.

Ik werd gekozen als secretaris van de vereniging voor het volgende jaar, en ik was de afgevaardigde naar de conventie. Het jaar daarop werd ik gekozen in het debatteam, en die hebben we gewonnen. Deze gebeurtenissen waren van groot belang voor mijn latere leven, want ik begon nu aan een hele andere toekomst voor mijzelf te denken.

In 1936 begon ik serieus na te denken over het volgen van vervolgonderwijs. De vraag was echter: hoe? Mijn ouders hadden mij thuis nodig omdat Ed elders werkte. Ze hadden ook geen geld om mij naar school te sturen. En het interesseerde mij ook niet om nu naar school te gaan met degenen die net klaar waren met de achtste klas.

Na veel overwegingen heb ik het besproken met mijn vader. Ik was van plan om voor dominee te gaan studeren. We hebben toen contact opgenomen met de heer van der Ark, mijn voormalige directeur. Hij moedigde me aan. In de herfst startte hij een klas van een paar mensen die wat meer onderwijs wilden krijgen. Ik sloot mij aan bij deze klas, die elkaar één avond per week ontmoette. Ik werkte hard en heb goede vorderingen gemaakt, maar in de lente van 1937 werd Van der Ark ziek en moest hij deze klas stopzetten. Dit was een echte teleurstelling.

Ik ging naar Christian High in Grand Rapids. Ik wilde de heer E. R. Post zien en hem vragen welke vakken op de middelbare school vereist waren om geaccepteerd te worden bij het Calvin College. Ik ging naar Dr. Ralph Stob, toen president van het Calvin College. Ik vertelde hem mijn plannen, namelijk de middelbare schoolvakken zelf volgen en dan hopelijk naar Calvin gaan. Hij was erg geïnteresseerd in dit voorgenomen programma en zei dat hij al het mogelijke zou doen om mij aan het einde van dit programma bij Calvin geaccepteerd te

krijgen.

Ik ging nu serieus aan de slag. We begonnen om zeven uur 's ochtends met werken op de boerderij en dat duurde tot zes uur 's avonds. 's Avonds zat ik boven te studeren. Dit was een heel zwaar schema en liet geen tijd over voor iets anders. Het programma was natuurlijk in veel opzichten zwaar. Ik had al het lesmateriaal doorgelopen tegen de late zomer van 1938.

Die herfst schreef ik mij in bij het Calvin College. Ik werd geaccepteerd op proeftijd omdat ik was afgestudeerd aan een erkende middelbare school. Degene met een proeftijd moesten voor het eerste semester gemiddeld een 6,5 halen. Ik werkte hard. Ik had het equivalent van twee jaar Latijn op mijn middelbare school en begon met het derde jaar Latijn bij Calvin. Ik hoopte en bad dat ik het werk zou kunnen doen, omdat ik besepte dat dit mijn enige en laatste kans was. Ik deed het een stuk beter dan een gemiddelde 6,5 en mocht daarom doorgaan. Ik eindigde de vier jaar bij Calvin als tweede in de pre-sem klas.

In de zomer van 1935 werd een executieprocedure gestart door de mensen die de eerste hypotheek hadden op de boerderij van mijn ouders. In deze periode moest er een reis naar Muskegon worden gemaakt om deze mensen te zien, en om enkele juridische procedures in de kantoren van B. Jonkman, officier van justitie voor Kent County en senator Munshaw. Peter Dijksterhuis van Kalamazoo kocht eindelijk deze hypotheek en voorkwam de executie. De jaren 1936-1939 waren een beetje beter voor de boerderij, maar niet veel.

Ed en Jo trouwden in maart 1939. In het jaar 1940 leenden mijn ouders 500 dollar om een rabarberschuur te huren. Dit bleek de meest winstgevendste zet te zijn die ze hadden gemaakt en hun inkomen nam enorm toe. Ed en ik hebben deze schuur van 75 bij 40 gebouwd.

Notities van Jan Scholtens

¹ *Vertaling door Eline van Noort, Assen.*

² *Het verhaal stopt alsof het niet af is.*

Zo ontbreekt het gedeelte over zijn predikantschap.

Waarom dat zo is en waar dan het resterende gedeelte is weet ik niet

³ *Volgens een artikel in het RD van 2 januari 1993 stichtte ds. Henry van der Kam op 7 december 1992 in Kalamazoo een Free Christian Reformed Church.)*

Het verhaal van een landarbeidersechtpaar (in t Gronings)

Onderstaand verhaal is van het echtpaar Anco en Miena Buwalda. Het staat in het Gedenkboek Nijverheid uit 1991, deel I. Het geeft een goed beeld van hoe de meeste arbeiders op het Hogeland begin vorige eeuw leefden en werkten.

De ervaringen van een landarbeidersechtpaar.

In februari 1991 vertelden ze in Asingahof het volgende:

Anco: " Wie wonen nog nait zo laank ien Asingahof. Drei jannewoarie ben we hier kommen. Krekt op verjoardag van olste bewonner, dij is dou 95 worden. Doarveur hebben wie 25 joar op Zoltkamp woond.

Ik ben oetschaaid mit waarken dou ik 59 was. Dou wer ik ofkeurd, om rug. Der bennen hier verschaaiden van om en bie negenteg joaren, doar heuren wie dus ook tou. Mien vrouw zit ien'n karke en zo bennen der verschaaiden hier. Ik ken overall nog lopen en as 't dommit weer mooi weer wordt hoop ik nog weer te fietsen. Mor ollerdom komt mit gebreken. Ik ben wat doof en 't zain wordt ook minder. Mor wie hebben hier ain van mooiste wonens. Kennen hier mooi oetkieken van twijde verdaipen, mor ien Zoltkamp kon je mensen wat beter zain as ze veur 't hoes langs laipen. 't Voldut hier meroakel, mor ze willen joe alles oet handen nemen. Wanneer dat wie ons medicienen hebben mouten en noar spreekuur ien stad mouten en zo, mor dat ken we zulf wel regeln. As ik nou reken dan mien voader 72 joar worden is, den vuil ik mie nou nog 'n jongkerel bie hom vergeleken. Hai was dou schoon versleten. 'n Hail bult kwammen der ains nait aan tou. En nou worden ze tachtteg of negenteg.

Ik sloap slecht en den begun ik der 's nachts over te praakezaaiern. Dat mout je naait doun want den ken je hailemoal nait meer sloapen, mor dat dou je den. 't Is hoast 'n beetje onveurstelbaar wat je aalmoal mitmoakt hebben. Alles is zo aans worden. 't Zol ook schaan-de wezen as dat aalmoal vergeten wer.

Ik ben van 1899 en mien vraauw van 1900. Wie bennen traauwt ien 1918 en dou hebben wie eerst acht jaar op Lutje Hoeskes woond, tussen Menneweer en Warkemaheerd. Dat wazen vief hoeskes van Sybrand Cock. Hai woonde op ol ploats en nij ploats was ook van hom. Dat wazen Old en Nij Warkemaheerd. Dou bennen wie doar van doan goan naar Menneweer, noar Job en Jansje Diekhoes. En dou mos Klaas Beukemoa 'n nije arbeider hemm, dikke Kloas den. Dat het joaren mien wark-gever west.

Meina (M): Doar hebben wie vattig joar woond.

A: Ik was jak-oet, eerste arbeider, 't serieuze waark dat was al-tied voar mij, 't zaaien en mit zichtmesien en zo. Dat zichten was eerst allemoal handwaark, moar loater is 't aalmoal machinaal worden. En kunstmis zaaien, 'k heb er hail wat kilo's lopendeweg ver-zaaid. Dat ~~85~~ nait strepig worden vanzulf.

Wie hebben doar ien 1937 zulf 'n hoes zet, aan Panserweg. Op dat stee ston 'n old, hail deeg dubbel hoes. 'Ol aarbaidershoes van Mechail Smit. Doar bennen wie ien 1927 hengoan. Dat haren wie van ons ollu en dai haren 't kocht van Buremoa. Ien 1937 is 't opbraand en dou hebben wie nij bauwd. Wie hebben 't aalmoal ofbetoalen mouten vanzulf, wie haren van boer zien vrouw geld laind.

Mien voader was oet Fraisland overkomm, oet Ee. Fraize kwammen hier noar tou om heur te verhuren as knecht, omdat hier meer te verdainen was. Hier bennen verschaiden noar tou kommen. Mien moeke kwam oet Houwerziel. Heur pa het doar snieder west.

M.: Mien olders en grootollers kwammen oet ollerom. Mien pa was Koenroad Beukemoa. Dai waarkte ook ien Duutsland. Doar slaipen ze ien schuur. Hai het der longontsteking kregen en is doar overleden. Mien grootollers van zien kaant heb ik nooit kend.

A.: Mien pa zien ollen heb ik ook nooit kend. Ik ~~ban~~ op Robersum geboren. Dat was dou 'n boerderij van Mechail Smit. Dij haar dou drij boerderijen. Hai woonde zulf op ploats doar Simon Beukemoa nou woont. En den ston der 'n luk boerderijke noast, doar hebben Jan Buremoa en Boukje woond. Hai was 'n schoonzeeun van Mechail Smit. Doar ben ik eerst ien dainst kommen. Ik heb al-tied vasf arbeider west. Lözzen wazzen der vanzulf ook.

Ik kwam van schoul of en dou bie boer, zo ging dat. Eerst wat bie koppel. En dou hil der ien dârp ain tou, bodenbesteder zeden ze er tegen, doar kon je joe opgeven en dij zörgde er veur dat hai 'n boer von dij wel 'n knechtje bruken kon. Zo 'n bodenbesteder dee dat der bie en dij kon zo nog 'n poar centen verdainen.

M.: Of men heurde 't dat dij of dij 'n nije knecht of maaid hebben mos en den ging je der zulf om hen, om onderdak te kriegen. Zo heb ik ook nog bie Beukemoa op Midhalm west. Dou was ik joar of vieftien, zestien. Zo gauw je van schoul wazen den mos je 'n poar centen verdainen.

A.: Dou ik as kwoaijong begon, mosk eerst ien 't laand te strondbulten sloagen, of molbultjen. En met kruikoarke strond te gaile plakken oetzuiken en op koale plakken hengooien en stukkend sloagen. Boer mos toch argens met joe hen, he?

En as der schoapen wazen om te melken: 's mörgens eerst schoapmelken. Knecht was der voor koien melken en schoapvent dei was doarveur he?

Dou gingen Smit en zien vrouw Kloaske Reukemoa noar 't spaukoes, aan Zoltkamperweg. Dat hemmen ze zetten loaten. Buremoa ging dou noar grode ploats en 't aander ploatske wer verhuurd aan 'n zekere Riekeld Bakker. Doar heb ik ook nog 'n poar joar daind.

Röbersum haar hai al eerder ofstut, dij het Rispens oet Stadspolder dou kocht. Zien schoonzeeun dat was een Bolhoes, dij haar hom dou in huur. Dou bennen Huzengoas der opkomen en loater de baide bruiers, Tienus en Louwe. Nou is 't gain boerderij meer want ien ruilverkoaveln is 't laand er bie votkommen.

Dat hoes in Zoltkamp wordt spoukoes nuimd omdat er loater gonnend woond hebben dij dochten dat het doar spaukte. Mor bie mien waitew is der nooit wat veurvallen.

Der is ien landbouw zoveul veranderd, ja, door zol je allaind al 'n bouk over schrieven kennen. Verdainste was nait veul. 'n Beetje boer haar stuk of vijf aarbaiders en wat dikker boer dij haar nog een poar meer. Bie zummerdag kwam doar nog wat vremd volk, "vremden" zeden ze doartegen, bie. As 't dikste waark kloar was den gingen ze weer vot. Ze haren den al weer ofsproken veur het volgend joar, den kwamen ze weer. Mor as vaste was der 'n knecht, dat was de olste; den twijde knecht of middelste; den was der daarde vent en den schoapvent.

En as knecht 'smörgens brood snieden mos, roggenbrood, den mog hai veur elk twij snieden, meer nait.. Mor je konnen hom zo dik kriegen as je hom hemmen wollen. Den zee hij tegen vent, wol 'n ainhandse hemmen of 'n twijhandse. 'n Twijhandse! mor den kreeg hai de dunste. Ik heb nog joaren ien kooi sloapen. Van 't achterdeel of deuren open doun en doar was 'n alkoof, dij was as 't woare in goul ofbauwt he? Twij noast 'n kander. Mor maaiden dij slaipen aan ander kaant van snapdeur. Den was der een etenskoamer, doar wer 't eten brocht. Doar zörgde boer zien vrouw veur en maaid. En dat ging ook hail best. Je gingen ook een beetje noar 'n kander tou, zoudoude ben ik ook achter mijn vraauw heerkommen. Zai dainde bie Bolhoes op dat ploatske en van 't ain kwam 't aander. Wie mozen haile vro traauwen en dou was der 'n wonen leeg van Sybrand Cock. Doar ben ik dou dus aarbaider worden. Doar heb ik hail wat beleefd, haile mooie, moar ook haile minne dingen. Cock is dou van boerderij ofgoan noar villoa aan Elensterweg te wonen. Mor hai oardde doar nait. Hai mog veul laiver op boerderij wezen. Ik mos hom altied rieden, mit kit voor koetsewoagen. En den mog je ook nait haard joagen! Moar den gebeurde het wel dat hai eerst tegen twaalf uur weer aanspannen lait en den wer ik loat met eten. Den zee hai: loat mie er bie Elens mor oet, den loop ik het leste wel. Weerom den joug ik dij olle kit dat er scheid. En den bij Henderk Rietmoa op Menne-weer langs en as dij dat den zag den raip er: O, jong as Cock dat zaag, mor Cock zaag 't nait want dij zat toes al te eten.

Zuk soort dingen doar zit ik nog wel ais over te prakkezaaiern.
 M.: 't Wazzen haile ^{meest} joaren ook nog.

A.: 't Ging aalmoal op joen jong kracht. Ik ben vro met boeren-
 waark begonnen en ik ken wel zeggen ik heb het goud leerd. Mor
 het was nait altiet gelieke mooi. Minste vond ik kraberstied.
 Zoaans in 't eerste van ons trouwen, dou bie Sybrand Cock.
 's Mörgens om haalf zeuven al aan gaang en den zat je ien 't uter-
 diek, tussen twij dieken ien, tussen olle diek en middeldiek.
 Dat was een hail lap laand. Je haren een snibbel ien buus en kolle
 kovvie, thermoflessen wazzen der dou nog nait. Je gingen mitbainen
 ien slootswaal zitten en 'n zak over kop om 'n stukje eten op te
 eten. Den weer deur tot twaalf uur tou, en om ain uur mos je der
 weer wezen. Anderhalf uur schoft kon ook mor den mos je 's oavends
 aan zes uur tou. 'tWas gain zwoar waark, moar wel geestdodend.
 Van boer mog je aiglijk nait roken ook nog nait. Mien voader was ook
 aarbaidder bie Sybrans Cock. 'n Moal dou smookt hai piep, steelsge-
 wies want dat moggen ze aigenliek nait zain. Dou kwam hai der aan met
 zien bedrijfsklaider Berend Drolingoa. Ainlieks overlaipe ze ons
 een beetje. Voader dee gaauw piep ien buus, dat ze 't nait zagen.
 Mor dij was nog nait oet. Dou ze weer vot wazzen vloog hai ien 'Ten,
 want dou ston zien buus ien brand.

Slootgroaven en draineren, piepgat groaven en zukswat mog ik 't
 laifste. Mor ja, kraben heurde der nou ainmoal bie. En den mos er
 loader zicht worden.

Ik kon goud zichten en ook hoaren, al mout ik 't zulf ook zeggen.
 Het veule doun leert ook heur!

M.: Dou wie door wazzen heb ik ook 'n bult mitwaarkt op 'tlaand.
 Doar heb ik 't bienden leerd. Eerst gaarst en den vlas. Vlasbienden
 mog ik haile geern doun.

A.: Wie gingen 'smörns aalbaidend om vijf uur van hoes. Want den
 mouken wie drij schoften. Om zeuven uur gingen wie achter hok
 zitten om 'n stukje te eten en den mos zai lopend noar hoes, fiets
 haar je ook nog nait.

M.: Ik mos kiender van ber ofhoalen en eten geven, bok melken en
 hounder vouern, an ik den weer bie heur was wol ik wel even achter
 hok zitten, mor den ging 't waark al weer deur, mit 'n stuk eten ien
 haand. Dat was 'n hail minne tied. Schoonmoeke paasde den op kiender.

'k Heb joaren op 't laand waarkt. Dou 't zoad mit mesien zicht wer,
 wer der vanzulf nog wel vlas bonden. Ik ging mit koppel, vrau De
 Groot en ik. Wie gingen mit 'n kander op en deel. Wie mossen elk
 twijhonderd hok doun, den was wie vrij. En den haar wie elk vijf
 gulden. Dat was 'n gulden meer as bie aigen boer, mor den mos je
 wel twijhonderd hok bienden. En dou was je nooit muid he?, al was
 je ook hail daag aan 't bienden west.

A.: Jitske en zai konnen hail wat aan. Ze deden wel ais, dat 's
 oavends konden ze nog over 'n hok henspringen.

M.: 'k Wait ainlieks nait wanneer ik oetschaaid ben mit noar 't land
 goan. Moar ik heb van alles ommaans had heur, as der wat te ver-
 dainen was was ik derbie. Der mos geld op plaank koomm. Ik heb ook
 mit bosschoppen lopen en waakhoezen heb ik ook had.

A.: Wie hemmen nooit honger had, 'n stuk vet ien poteten he, en dat
 stampen. Je haar hail wat neudig, dou 'taalmoal handwaark was.
 Mor, dou loater eerste zichtmesien kwam, dou was ik al bie dikke
 Kloas Beukemoa, kwam spul ien kisten aan. Ik mog helpen mit 't ien
 'n kander zetten en dou kreeg 'k een beetje les en dou der mit
 't laand op. 'k Heb hom altied behandeld as mien aigen he. Om denken
 dat hai goud op tied smeerd wer. Doar laipen dou drei peerden
 veur. Dat mesien doar heb ik doagen en mit bonen zichten zulfs
 nachten opzeten. Op twij boeredrijen, ook bie Hennie Beukemoa.

't Was een vief vouts mesien. Je mossen er tegen ien, net as hoar knippen. Hai wer aandreven op 't grode rad. En as 't den vast zat mos je mesien achteroet trekken. Den mos je met slinger stro tus-sen klaiden wegdraaien.

Dou der den motor op kwam wer 't stuk makkelijker. Dou kon 't mit twij peerden. En loader het er ook nog 'n autotrekker veurlopen. Mor mesienwaark mog ik geern doun. Ik heb ook nog even trekker reden, allerdeegs 'n moal ien sloot zeten. Vrouger dou je fietsen leren mozzen zeden ze ook dat je mozzen eerst ien sloot zeten hebben aans kon je 't nait.

Mor dou ben ik al gaauwachtig ofkeurd, om mien rug. Eerst gedail-telijk. Dou heb ik nog wel wat mithulpen want dag-uur ston stil. En nood was hoog, wie hemm nog van 't armbestuur en van kerk had. Dou ben ik hailemaal ofkeurd en dou kreeg ik van hogerhand zoveul dat dou konden wie ons wel reddden. Mor 'n vetpot het 't nooit west. Mor ik heb nooit vrij west. of om waark zuiken most.

Van aarbaiders ien Vaierhoezen heb ik wel eens heurd dat ze kai-bakjen gingen as ze gain waark haren. Of dat om geld ging dat wait ik nait, mor Zielemoa van Westpolder mog dat nait zain. Dij haar dou al 'n auto en ain van jonges ston bie ploatske ien diekgat of hai der ook aan kwam.

Moar wat ik over verstandholden nog zeggen wol, dou Menno loater zo wied was, kwam hai as kwoajong ook bie mien boer. Hai verdainde dou vair gulden ien week en ik haar twaalf gulden. Doar heb ik joa-ren weur waarkt. Wie wazzen dou drij vaste arbaiders en ook nog een poar lössen. As 't den veurjoar was en 't zoad ston al boven grond en dat was al schovveld den kwam waiderstied aan. Den mos je der deur mit kraber veur nog 'n stiekel en 'n diezel.

Wat ik joe nou ainlieks vuilen loaten wol dat is woar of verkeerde verstandhollens van kommen kennen. Dat jonkje van ons dij mog doar nait bie ons waarken. Boer stuurde hom hailemoal allennig, ook nog touvallig op 't achterste stuk, te waiden. Mit ' horlozieke dij wie hom eerst nog kopen mozzen. Om negen uur keek hai vanzulf al op zien horlozie. Dai doagen werren joaren. Dou het Menno oarig-haid van boerenwaark der veurgoad ofkregen. Doar haar boer dit mit veur dat hai bang was dat as jong ien ons gezelschoap was dat wie onsdoar noar ofremmen zollen omdat hai zien streng nait trek-ken kon. Ien ploats dat wie toch wel 'n stiekeltje veur hom wag-steken zollen. Dat haar hailmoal nait wezen mouten en dat heb ik boer ook nooit vergeven. Ik haar der ainlieks wat van zeggen mouten.

M.: Je wazzan veul te baang veur boer.

A.: Joa, eerlek woar. As 't weer november was den zee hai, hou is 't Anco, hou prakkizaaier ie der over, wil ie blieven of wil ie vot? Den haar ik geern wild, dou, dat hai zegd haar: 'k wol geern veranderen, 'k wil die moar opzeggen. Dat durfde ik zulf nait woagen.

M.: Dou was je baang veur boer.

A.: Den zee ik: den mout 't moar weer 'n joar aangoan en den zat je weer een joar vast. En wat verdainde men dou? Twaalf gulden ien week. En mit accoordwaark zoas vlasriepelen vieftien gulden. Dat geven ze nou aans buusgeld aan kwoajonges. Der waas dou veul te veul verschil tussen waarkgever en waarkne-mer. 't Was ainlieks edelman en bedelman.

Wie bennen offeschaiden en wie hemm bie offeschaaiden boeren west en ook wel bie andern. Moar dat mouk nait veul verschil. Doar wer gain rechtstreekse pail op trokken. Mit commissionairs en dörsme-sienhollers ook nait.

M.: Ik heb 'n waarkhoes had dat was bie offeschaaiden, doar wer as 't aan kovvie tou waas, keteltje roem veur tied deelzet mit deksel er of. As het den laauw was kon je kovviedrinken. Eerst haar 'k zestien cent in 't uur, loater twinneg.

A.: 't Is aalmoal gain Israël wat oet Israël komt.

M.: Mor wat mos je anders? Der mos brood op plaank kommen en doar mos je veur waarken. Kiendertouslag hebben wie nooit had En zaiktekosten, je mozzen alles zulf betoalen.

A.: Vrouger was 't zo, as je doktersreken liek haren en törf op zoller den was je al 'n haile end op rais, want eerappels dij verboawde je zulf bie boer, dus je huifden gain honger lieden as 't woare,he. Moar 't was een aarme tied he.

M.: vlees en zowat hen dat kreeg je nooit.

A.: En bokken, bokken melken hebben wie ook doan. Dij kon je al-tied wel bie weg turen en 'n baarm veur vienen veur een beetje walhooi. En der het een tied west dat wie een zwien op 't hok haarn, dij kocht je den as big zijnde. Mor 'n big kon je gaauw kopen. 't Het een tied west dat ik twij biggen kopen kon veur dou twij gulden, der wazzen kerels dij laitien ze lös lopen. En den koop je zo'n zwientje. Eerst gait dat wel he, een beetje zoepen, dat ging gaauw. Moar den mos er ook meel kommen en der mos moalen worden en den kwam zwien met poten in 't kamnet. 't Zwien was nog lang nait riep, mor hai mos toch mor dood, want het kon nait langer. Joaren loater heb ik ook wel had dij beter wazzn. Wel van drei honderd pond heur! Dat wasn betere tied, dou kon't'n poar centen lieden. En bie boer was al-tied zoad te kriegen. Doar wer deñ 'n beetje mit schppert en dat scharrelt hoe der den weer 'n beetje deur. Mor om nou te zeggen, 'n florissante tied dat wast hailemoal nait.

Mor ons Menno dus het 'n joar of wat bie boer west en dou is hai mit 'n poar anern noar Noordoostpolder goan, moar dat was ook gain vettigheid. En dou hai doar vandoan kwam noa oorlog het hai mit ons schoonzeun vrijwillig taikend veur Indië. Bie de mariniers. Doar bennen ze ainlieks goud begonnen te leven. Dou ze weerom wazzen is hai trouwd.

M.: Dou hebben Jans en Menno eerst ien Ollerom bie Oldenhoes west. Torpedo's lassen veur zichtmesienen. Noa tied bennen zai en ons oldste zeun mit heur vrouwlu noar Canada goan. Dat het 'n beste stap west dij ze doan hebben.

A.: Mien schoonzeun dij mit Aagje traauwd is, dij wait krekt wanneer dat west het. Zai zagen wel dat hier ook niks te verdainen was aigelk en dou bennen ze ale drij achter 'n kander aan noar Canada goan, twij zeuns en 'n schoonzeun mit ons dochter. Ze hemm doar eerst ook bie boer west. Hollanders stonden der hoog aanschreven. Dij konden en dij wollen waarken. Ze hemm 'n haarde leerschoul had. Menno was eerst bie 'n boer, doar mos hai ook melken. Moar hai mog ens gain melk mit noar hoes nemen veur zien kiender. Mor 't was der ook zo, dat je binnen'n daag al weer vrij wazzen, dat ze je weer votstuurden. Dat vonden ze doar hail gewoon. En as je kaner loater weer tegenkwamen den was 't hail gewoon van: hou gaat, en zo.

Mor doar zagen ze toch ook gain toukomst ien 't boerenwaark en ze bennen aander waark doun goan. 't Was nait tegen boer, mor tegen 't waark en lege verdainsten. 't gait heur doar nou hail best noar 't zin. Ze hemm aalmoal 'n aigen hoes en ze huvven ook nait meer waarken

6.

Wie hemm der al vaier moal hen west, hemm boudel bekeken doar. Dat is 'n kiekje weerd hur! Dat kennen ze joe wel vertellen of schrieven, mor dat mout je zulf zain. Wie hebben der hail wat van zain mor laank nait aalmoal, want doar is Canada te groot veur.

Ons twijde zeun Menno zit ien Edmonton en Eelke, ons oldste zeun dij zit ien Calgary doar dij speulen had hemm. En ons dochter Aagtje en heur man zitten nou ien Brits Columbia. Zai is traauwd mit Jans de Vries, dij komt van Kruusweg. Dij hebben eerst ook ien Alberta woond. Nou wonen ze ien Salmon Arms, bie 'n hail groot meer. En 's winters goan ze nour Arizona, nour heur twijde hoes. Dat is ien Amerikoa. Doar hemm wie nait west, wel vaaiet moal naar Canada. Twijmoal mit boot en loater mit vlaigmesien. En zai hemm ook ik wait nait hou voak over west. En dou zai votgingen dochten wie: wie zain ze nait weer.

Heur kiender proaten vanzulf Engels. Olsten kennen ook wel 'n beetje boers, mor Nederlands kennen ze haidail nait. Twij dochters van ons oldste zeun hemm op Soltkamp 'n moal 'n zeitje bie ons west. Dou ze weer toes kwamm prouten ze net zo Zoltkampers as 't moar kon.

M.: Ons Aagtje dij het kortst nog weer over west en wie hemm van week nog weer twijmoal beld, want der was gond joarig. Dat is hail mooi, den is 't net of ze even bie joe bennen.

A.: Wie hemm acht kiender. Ons oldste dochter, Meiske het op Paanser touhollen. Zai woont nou ien Zoltkamp en Elly ien ollerom. Gerrit en Janny en Corry wonen ook ien Ollerom.

Der is hail wat veranderd. Van handwaark is 't aalmoal mesiene-waark worden. Eerst zichtmesien en dou combain. Söms zai je nog 'n olle roustege zichtmesien aargens achter op 't haimstoan en den denk ik nog wel ais aan dij tied. Ze dochten eerst dat combains hier nait kon, dat kon allaind ien Amerikoa dochten ze.

Vekaanzie was der vrouger nait bie. Boden dai op joargeld besteed wazzen haren vrijweek, tussen ain maai en ol maai, dat was op 'n twaalften. Den gingen ze 'n moal noar stad, en achter diek te botprikken en zo. Gewone vasten haren dat nait. En wie hemm mit moakt eerst dat zoaterdagmiddeg vrij wer en dou haile zoaterdag. Dat was 'n haile verbeterens. Der bennen nou hoast gain aarbaiders meer bie boer. Dou ik oafkeurd ben kwam der nog ain veur mie ien plak, dou wazzen er weer drij, moar nou is doar gainain meer, personeel is der nait meer.

Uit: Gedenkboek Nijverheid 1991.
deel 1.

Huizen en bedrijven, bouwers en bewoners, 1e helft 20^e eeuw

tekst: Jan Scholtens (2008)

bron:

- 1 familiearchief Scholtens
- 2 informatie door molenaar Piet Scholtens
- 3 foto's Jan Scholtens, gemaakt in 1977 en 2008.

Algemeen

Dat Houwerzijl nog vrijwel dezelfde aanblik heeft als in 1950, komt doordat er geen nieuwbouw is geweest.

Het laatste nieuwe huis in Houwerzijl staat aan de S. de Jongestraat, naast het Theemuseum. Het is gebouwd in 1950, toen bewoond door Kees Lindemulder.

Sindsdien is er in het dorp alleen maar afgebroken of verbouwd.

De gemeente Ulrum was op het terrein van huizenbouw overigens wel actief. Zo heeft burgemeester Ottevanger na WOII een plan opgezet voor 1000 woningen in de provincie Groningen. Ter voorbereiding is er in oktober 1949 door het gemeentebestuur een boekje uitgegeven onder de titel *'De woningnood in de gemeente Ulrum is groot'*. Daarin stonden ook twee pagina's over Houwerzijl (zie bijlage).

Hoewel de nood is gebruikt voor de ambitieuze plannen van de burgervader, heeft Houwerzijl daar nooit van geprofiteerd. Het was al snel duidelijk dat de kleine dorpen in de provincie waren afgeschreven ten gunste van de grotere dorpen zoals Ulrum en Leens.

Van een kleine-kernen-beleid had men toen nog niet veel kaas gegeten. De overgang van een agrarische naar een industriële maatschappij begon zich al duidelijk af te tekenen. Men

wilde niet ten koste van alles de kleine dorpen met bijbehorende voorzieningen in stand houden.

Zie besluit gemeente Ulrum over niet bouwen in HWZ (bijlage).

NB

Het was in die tijd ondenkbaar dat anno 2008 het dorp Ulrum diezelfde achteruitgang zou beleven als Houwerzijl eerder. En het was helemaal ondenkbaar dat daarachter een beleid zit om alle kaarten op het dorp Leens te zetten als centrum van de gemeente De Marne.

Molenstraat 6

Op 7 januari 1935 trouwden

Pieter Scholtens, geboren op 31 augustus 1903 te Houwerzijl,
zoon van molenaar Albert Scholtens

en

Aaltje Deemter, geboren op 27 juni 1903 te Ulrum,
dochter van schoenmaker Jan Deemter uit Ulrum

Ze gingen wonen op dit adres.

Het huis is omstreeks 1904 gebouwd in opdracht van een zekere Spoelstra.

De familie Spoelstra is 1908 naar Amerika geëmigreerd.

Het huis is gebouwd met zeer slechte specie en hoe het mogelijk is dat het er nog staat is een raadsel. Bouwer was de fa A. Hofman, die naast de lagere school hun bedrijf hadden.

Daarna woonde de weduwe Bulthuis er, die het vervolgens verkocht aan Klaas Huizinga. Klaas was timmerman en getrouwd met Wemeltje, een dochter van de molenaar Oomkes uit Wetsinge bij Sauwerd. Ze kregen drie kinderen Jan, Hendrik en Barbera.

Klaas Huizinga en Martinus Kloosterman hadden alle klantenwerk in Houwerzijl.

Na 1918 gingen ze overal heen om huizen te bouwen omdat daar meer aan werd verdiend. Toen de woningbouw terugliep was er voor Huizinga en Kloosterman geen werk meer in het dorp. Kloosterman ging naar Ulrum en Huizinga naar Westlaren.

Piet Knooihuizen nam in Houwerzijl hun plaats in. Wij noemden hem oom omdat hij een broer was van mijn opoe Reina Scholtens.

Manna, de vrouw van Meint van Kuiken uit de Molenstraat wist als eerste dat Huizinga naar Ulrum ging en waarschuwde Piet Scholtens.

Die huurde het huis begin oktober 1934 onder aanvaarding per 1 januari 1935.

In dit huis werd zoon Albert geboren op 3 december 1935. Het verhaal gaat dat pa in 1935 een afspraak had gemaakt met buurman Heun (de kapper), dat als het kind een zoon zou zijn, hij dan een lege po zou gooien op het dak van de burenen!

Of het echt is gebeurd weet ik niet, maar het past wel in het patroon van de omgang met elkaar en dat de sleur wel eens werd doorbroken met dit soort dingen.

Het achterhuis, vermoedelijke en soort bijkeuken, was voorzien van een lemen vloer. De aangestampte aarde had natuurlijk kuilen, een natuurlijke omgeving om te knikkeren. Er stond daar een ladder die naar een zoldertje voerde, vermoedelijk boven een opberghok.

Achter het raam rechts was een kleine kamer waar we zaten te eten.

In 1937 werd het huis eigendom van Jan en Willem Hofman.

Die verhuurden hem aan Klaas en Tjaakje Nanninga -Valkema, die er introkken met 7 kinderen!

Vanaf 1 mei 1942 werd het huis bewoond door Piet Zijlstra, met hun kinderen.

Het huis is omstreeks 1958 eigendom geworden van Hendrik Burgler.

Hij heeft deel uitgemaakt van het koppel van Houwerzijl en heeft ook jaren bij Willem Slik gewerkt als chauffeur.

Later werkte hij bij Gerrit Spoelstra van de Dijksweg, die actief was in de aanleg en verbetering van voornamelijk boerenwegen.

Hij is nadien naar Zuidhorn verhuisd en werd daar transportondernemer.

Huis aan de Hoofdstraat, hoek Dijksweg

linkergedeelte

Vroeger woonde er weduwe Zwart.

Ze had vier dochters: Aafke, Martje, Rein en Jeltje, en een zoon Evert.

Aafke trouwde met Jannes Valkema en trok na het overlijden van haar moeder in de woning. Ze zijn later naar Kollumerpomp gegaan op een huurboerderij.

Martje is getrouwd met Doeke Westerhoek, ze is op 91 jarige leeftijd overleden.

Jeltje trouwde met Tamme Tammes. Ze kregen een meisje.

Evert trouwde met Marie Zwart uit Zoutkamp.

Weduwe Zwart had ook een schooljuffrouw in de kost.

Piet Scholtens:

"Ze was wel eens overspannen en regeerde dat dan af op de kinderen. Ze moesten dan de hand ophouden en ze sloeg er dan met een liniaal op. Dat is mij ook eens overkomen, maar de tweede keer wilde ik niet weer mijn hand ophouden. Ze heeft mij toen de bank ingeslagen, maar van mijn hand bleef ze af!"

Na Aafke en Jannes Valkema woonde Berend van Straten er met zijn vrouw Anje Ysinga. Daarna woonden er nog Sietse van de Heide, getrouwd met Martje Haaksema,

rechtergedeelte

In het rechterdeel woonde het gezin van Geert Valkema.

Zijn vrouw was een Duinkerken, ze hadden tien kinderen.

Dochter Anje leed aan toevallen en is in Houwerzijl overleden.

Grietje trouwde met Kornelis van der Kam, ze zijn later naar Amerika vertrokken.

Geert reed vaak mee met de meelwagen van molenaar Scholtens.

Zoon Hendrik is later dominee geworden in Amerika.

Hij stuurde in 1996 een verslag van de emigratie en wat er daarna van hen is geworden.

Zie onder 02.03. Een deel is opgenomen in het boek over Houwerzijl, blz. 44.

Frouwke trouwde met Tjisse de Vries. Ze woonden op Ewer in de middelste woning.

Ze zijn later naar Amerika vertrokken.

Aaltje trouwde met een Buikema. Ze zijn in Schouwerzijl gaan wonen.

Tjaakje trouwde met Klaas Nanninga en bleef in Houwerzijl wonen.

Rieks Valkema werd later commies bij de douane.

Jan trouwde met Derkje Heller uit Ulrum en ging daar ook wonen.

Hendrik trouwde met iemand uit Ulrum en woonde daar ook.

Riewerd was de jongste, hij werd verzekeringsagent in Groningen.

Na Valkema woonde er de familie Groen.

Groen was landbouwer en was getrouwd met een dochter van Alles.

Zij had al een zoon die Ko heette en een dochter, hij had een zoon Jan.

De dochter trouwde met Geugie van der Zijl.

Ze kregen de kinderen Edze, Jan, Edo, Wolter en Gretha.

Gretha trouwde met Maarten Hoogeveen, bakker, winkelier en caféhouder.

Edo woonde ook in Houwerzijl.

Laatste huis aan de buitenkant van Houwerzijl, richting Zuurdijk

In de eerste helft woonde de familie Pruijm, later weduwe Pruijm.

Nadat haar man was gestorven is ze met haar dochter Jeltje verhuisd naar dit huis.

Ze woonden aan de Hoofdstraat naast de smederij in een erg klein huisje. Toen haar man overleed moest er een raam uitgenomen worden want anders kon de kist niet naar buiten. Dat maakte toen veel indruk op de dorpsgemeenschap.

Jeltje kende volgens overlevering de hele berijmde Psalm 119 uit haar hoofd, maar het kan ook de Heidelberger Catechismus zijn geweest.

Aan de andere kant woonde De Vries, die van daaruit een petroleumloop had en tevens handelde in kippen en kuikens. Hij was het slachtoffer geworden van een ongeluk op de papierfabriek in Ulrum en miste daardoor een duim en een halve vinger. Hij liep als gevolg van een heupfractuur mank als vader Jakob weleer. Hij zat in de kerk dan ook altijd op de hoek van een bank. Zijn vrouw had de overstroming van de Westpolder meegemaakt in 1877 en was daardoor labiel geworden.

Ze hadden twee zoons. De ene is schoolmeester geworden, de tweede zoon werd bakker in Oldehove. Een kleinzoon is predikant.

Huis Molenstraat

Het huis was indertijd eigendom van boer E. Toringa.

Deze kant

Het gedeelte aan deze kant werd bewoond door Ite Vegter, die naast zijn arbeider ook koetsier was. Daarna woonde Doeke Westerhoek er.

Vervolgens is Tamme Tammens er komen wonen. Die is later, toen hij weduwnaar werd, getrouwd met Barbara Hofman.

Andere kant

In de andere helft hebben Jan Bakker en Jantje Termaat gewoond met vier kinderen.

Ze zijn in 1922 naar Chicago in Amerika geëmigreerd.

Daarna kwamen Willem van Straten en Anje Helenius er wonen.

Ze hadden drie kinderen, te weten Hiltje, Kees en Kornelia.

Kornelia was enigszins lichamelijk en verstandelijk gehandicapt.

Hiltje is getrouwd en woonde in het huis 'Zon Rendom' tussen Leens en Hornhuizen. Kees is later in Ulrum gaan wonen.

Na hen kwamen Johannes Lap en Antje er wonen.

De oudste dochter van hen is getrouwd met een zoon van manufacturier Van der Molen uit Leens. Hij heeft later de herenkledingzaak Van der Molen in Assen gesticht.

Na hen woonde Jacob Tammens en zijn vrouw Mensje er, de ouders van Tamme Tammens. In het boek *Houwerzijl, een dorp in de Marne* staat op pagina 39 een foto van deze twee karakteristieke mensen.

Vervolgens woonde Derk Knol er, getrouwd met Anje Benes (afkomstig uit Ulrum).

Ze hadden twee kinderen, Janna en Dedde.

Janna is later getrouwd met Jacob Veenwijk die een autozaak begon in het pand van zijn vader. Ze kregen twee zonen, Rudmer en Derk.

Jacob Veenwijk begon later een zaak in Oldehove en Rudmer nam de zaak over.

In de oorlog werd Dedde Knol door de Duitsers opgepakt en naar Duitsland weggevoerd.

Ik (JS) weet nog dat het gebeurde. Hij was ondergedoken en bij een razzia werd hij gevonden. De Duitsers schoten in de lucht en wij als kinderen vonden de lege hulzen van de kogels. Wat er werkelijk aan de hand was beseften wij als kinderen niet.

Op Helgoland moest Dedde dwangarbeid verrichten aan installaties van de Duitsers. Helgoland was een belangrijke basis voor de Duitse Kriegsmarine.

Toen de oorlog was afgelopen werden hij, en vele anderen met hem, op een coaster gezet en gingen ze richting Nederland. Ter hoogte van Spijk, in het zicht van de kust, zong men spontaan het Wilhelmus. Het werd begrijpelijkerwijs dusdanig luid gezongen dat het op de wal werd gehoord.

Kort daarna liep het schip op een mijn en verdween het in de golven! Dedde was een van de velen die omkwamen.

Een ongelooflijk drama dat diepe indruk maakte op de dorpsbewoners.

Hij is de enige inwoner van Houwerzijl die als direct gevolg van de oorlog omkwam.

Op pagina 172 van het boek *Houwerzijl, een dorp in de Marne* staat een foto van Dedde.

In augustus 2008 waren wij in Houwerzijl. In de Molenstraat zagen we twee jonge mensen druk bezig bij het huis. Het waren Paul Verberne en zijn vrouw Marjolein Blok. Het bleek dat ze uit Haarlem kwamen en het huis hadden gekocht omdat de omgeving en het dorp hen zo aansprak.

Ze hebben een tweejarenplan om het huis weer in oude staat te brengen, alleen de muren blijven staan! Het zal niet meevallen om naast je werk een zo omvangrijke klus te klaren. Het scheelt wel dat hij de zoon is van een aannemer.

Ze waren blij dat ik nog wel een boek had over Houwerzijl en ik heb hen een exemplaar gezonden. Ook de bovenstaande gegevens over het huis en zijn toenmalige bewoners hebben ze ontvangen.

Molenstraat augustus 2008

De Molenstraat omstreeks 1915

Van deze ansichtkaart heeft schilderes Thea Stegeman uit Houwerzijl een schilderij gemaakt die bij mij op de studeerkamer hangt. Op de omloop van de molen staan molenaar Albert Scholtens en zijn zoon Piet.

Het *eerste huis rechts* was van kapper Heun (zie hierna)

Het *tweede huis* werd bewoond door Geert Bolt.

Een zoon overleed aan tbc en er waren drie dochters: Lena, Henderika en Dirkje.

Lena is getrouwd met Willem Achterhof en naar Ulrum verhuisd.

Willem Achterhof werkte bij de boer en verdiende f 3- per week + de middagkost.

Willem kon eens een kalf kopen van de boer waar hij werkte.

Het kalf was doodgegaan en de 5 arbeiders van de boer mochten het kopen voor f 0,50 per arbeider! Opbrengst voor de boer dus f 2,50. Voor de arbeiders was twee kwartjes heel wat en Willem hield dan ook slechts f 2,50 over van zijn weekloon! Hij zei tegen de boer:

"En, wat mout mien wief zoaterdagavond den mit dei aine rieksdoalder begunnen?"

Henderika is getrouwd met Folgert van der Ploeg.

Ze kregen twee kinderen, Aaltje en Geert.

Aaltje is niet getrouwd.

Geert is getrouwd met Tine Koning van Zuurdijk.

Hij in Surhuisterveen een meubelmakerij begonnen.

Dirkje trouwde met Jacob Spoelstra en ze gingen bij de oude Bolt inwonen.

Ze kregen drie kinderen, Hendrik, Renze en Ike.

Hendrik werd onderwijzer en trouwde met Annie Bos uit Kornhorn.

Ze woonden in Leerbroek, Zwolle en Assen en kregen 5 kinderen.

Annie haar moeder en Piet Scholtens zijn moeder Berendina Wester waren nichte.

Renze trouwde met Maaike Dijkhuizen en werd timmerman bij zijn schoonvader in Niekerk. Later was hij conciërge in Groningen aan een school. Ze hadden drie kinderen.

Het derde huis was de zogenaamde Sarrieshut. Daar woonde voeger de Sarries, de ambtenaar aan wie ten tijde van de bezetting door Napoleon de belasting op het malen moest worden afgedragen. De woning is in 1975 afgebroken. Op de website *houwerzijl online* staat een foto van de afbraak.

Zie bij het hoofdstuk over de Molen voor verdere info.

Molenstraat anno 2008

Huis Molenstraat, vroegere kerk en kapper

Een huis met een mooie geschiedenis, het is namelijk gebouwd als kerk.

In het jaar 1840 gingen de Afgescheidenen over tot de bouw van een eigen kerk met een bijbehorende pastorie (achter de kerk).

De eerste dominee was Frens Strik, de overgrootvader van dr. Verwoerd, de latere president van Zuid-Afrika.

Later woonden er een Hulshof (begin van de 20^e eeuw).

Ook Tjeerd Spoelstra heeft er gewoond.

Door overlijden en hertrouwen had hij op een bepaald moment vier soorten kinderen.

Na Spoelstra heeft Jacob Muller er gewoond.

Hij was arbeider bij een boer, maar 's avonds ging hij zijn mannelijke dorpsgenoten scheren.

Dat ging zo goed dat hij stopte met het boerenwerk.

Later kocht Sieger Heun de zaak van Muller.

Door de komst van het scheerapparaat verloor de scheersalon zijn betekenis en moest Heun uiteindelijk de zaak sluiten.

Naast de kerk en de kroeg hadden de kapper en de kapsalon een grote sociale functie binnen het dorpsgebeuren. De meeste arbeiders gingen zaterdagavond naar de kapper en tijdens het wachten werden de laatste nieuwtjes uitgewisseld, werden politiek en godsdienst besproken en werden er vele plannen gesmeed.

Een dochter van ds. Van Buiten, die in het kerkje aan de Molenstraat heeft gepreekt, trouwde met Jan Goris, een gewone werkman, maar een met gaven.

Jan ging handel drijven in manufacturen. Kinderen: Maarten, en Jacob en Antje (een tweeling).

Maarten werd onderwijzer en werd later hoofd van de school te Overschild.

Maarten had twee kinderen, Jan en Martine.

Jan nam later de zaak over van zijn oom en tante.

De zaak is groot geworden door de activiteiten van Jacob en Antje en beleefde een bloeiperiode in de jaren 1930 – 1955.

Menno Norden en Jan Goris gingen met een rijdende winkel de boer op.

Als gevolg van de mechanisatie van de landbouw en het vertrek van de plattelandsbevolking naar grotere plaatsen, ging het daarna bergafwaarts met de zaak.

Smederij Molenstraat met Sieger Posthuma en Piet Scholtens

Omstreeks 1910 woonde Y. Bousema er met een zoon die Menko heette.

Na het overlijden van zijn vader vertrok de zoon naar Leens waar hij een fietsenhandel begon.

De zaak werd verkocht aan D. Baar uit 't Zandt, getrouwd met Trijntje Dijkema. .

Baar was een neef van Berendina Wester, de eerste vrouw van molenaar Albert Scholtens. Ze waren hervormd, maar gingen zelden naar de kerk (in Niekerk).

Ze hebben twee kinderen gekregen, Wibbo en Jantje, die ze beiden in Houwerzijl naar het kerkhof moesten brengen.

Baar zelf is in 1918 aan de Spaanse griep overleden.

Zijn vrouw heeft eerst nog getracht de zaak voort te zetten maar dat lukte niet.

Sybolt Noorda, getrouwd met Jantje Kooistra, kocht de zaak.

Noorda kwam van Ulrum en had al in verschillende plaatsen gewerkt.

Zijn vrouw kwam uit Lellens bij Ten Post.

Ze hadden één kind, Eildert, die voor onderwijzer studeerde en later ergens in het land hoofd van een christelijke school is geweest.

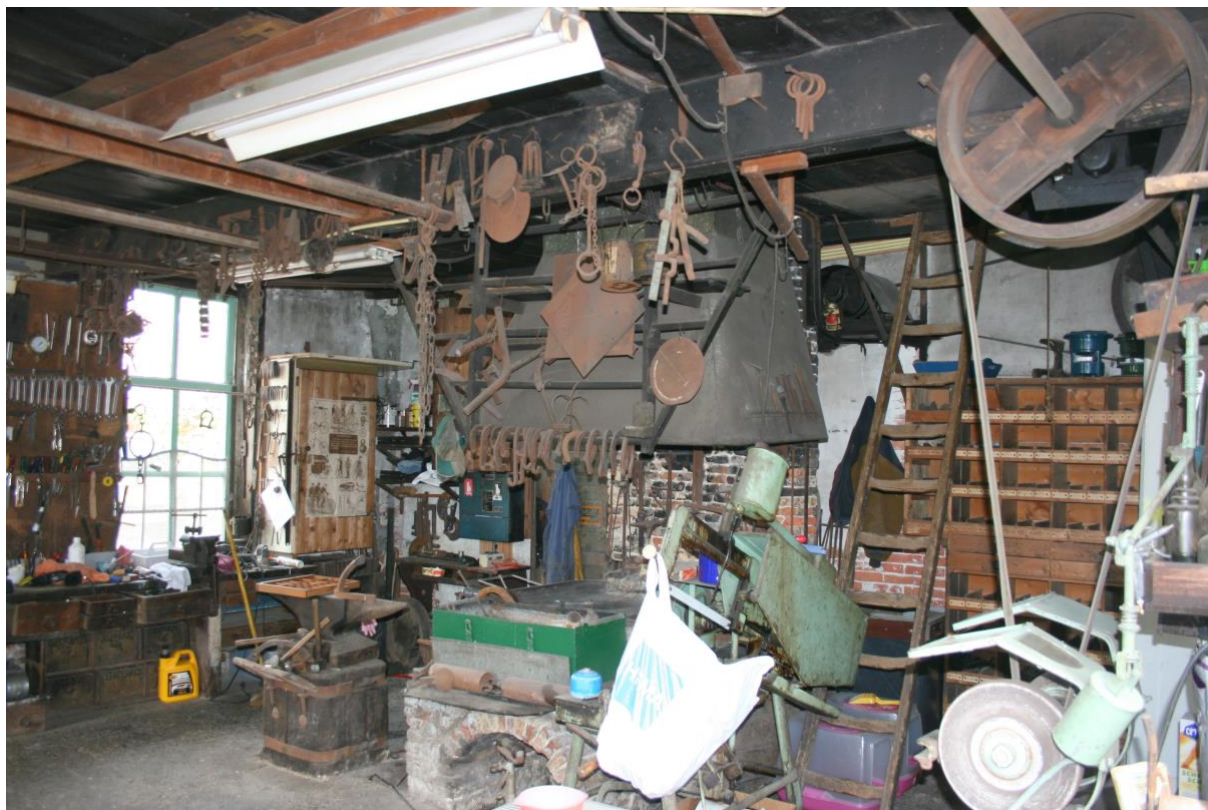
Noorda zijn vrouw overleed in 1942, en 10 maanden later trouwde hij weer.

Noorda stopte met de zaak en deed de zaak over aan Sieger Posthuma, die al geruime tijd als knecht bij hem werkte. Sieger was getrouwd met Hiltje Boerman.

Ze kregen vier zoons..

Sieger is in 1982 op 65-jarige leeftijd gestopt met werken.

De zaak is sedert is daarna eigendom geweest van iemand die de smederij als een juweeltje van oude ambacht beheerde en als een soort ambachtelijk monument in stand hield. Jammer genoeg heeft dat niet lang geduurd.

Interieur van de smederij anno 2008

Sluismeestershuis

Het witte huis links is het oorspronkelijke sluismeestershuis.

Het huis is degelijk gebouwd met een gang met twee 1 ½ steens muren en eiken balken en spanten. Het huis werd aan het begin van de 20e eeuw bewoond door twee gezinnen.

Deze kant

Schoenmaker Bos die in het gedeelte woonde waar we tegenaan kijken had vier kinderen. Gepke, van zijn eerste vrouw, en Anna, Berendina en Hielke van zijn tweede vrouw.

-Anna is met een Koets getrouwd en naar Grootegast gegaan.

-Berendina was meid bij het hoofd van de school De Jonge, en trouwde later met Jan Lindemulder die bij de boer werkte, maar later bakker werd in Slochteren.

Later ging hij naar Beilen en richtte daar een fabriek op die Indische cake maakte.

De fabriek staat in Beilen langs het spoor (1982).

-Hielke was knecht bij Goris, trouwde met Jantje Buikema van Ulrum en vestigde zich later in Feerwerd.

De zaak van Bos werd later overgenomen door Jan Modderman uit Ulrum, tot dan knecht bij schoenmaker Deemter. Hij was ongetrouwd en heel zuinig, een tante van hem zorgde voor het huishouden. Na de oorlog overleed zijn tante en verhuisde Jan weer naar Ulrum, waar een vroegere vriendin als huishoudster jarenlang bij hem heeft gewoond.

Heuker had de zaak overgenomen. Heuker was een goede schoenmaker en zadelmaker en maakte bovendien veel fietstassen.

De andere kant

Omstreeks 1910 woonde er Kornelis Dekkinga. Hij wilde boderijder worden maar dat mislukte. Toen is hij naar Amerika gegaan. Zijn vrouw was Cornelia Zwart (van weduwe Zwart).

Na hen kwamen Kees Faber (uit Niekerk), getrouwd met Anje Jager, er wonen.

Later zijn ze naar Ulrum verhuisd, waar zij ook was geboren.

Ze hebben zeven kinderen gekregen.

Na hen kwam Bode Alles uit Ulrum, getrouwd met Janna Ritsema uit Leens er wonen.

Hij heeft ook gevaren.

Daarna kwamen Johannes en Frouwke Hofman (2e vrouw) er wonen.

Jans was koster van de kerk.

In de volksmond heette zij Knapkoek en hij Jans Poeske.

Als de jeugd het op de heupen had liepen ze langs hun huis en zongen uit volle borst 'Vogeltjes zijn niet voor poes, voor poes. Hij moet muizen vangen!' Jans werd dan boos, en soms kwam hij naar buiten, wat ook de bedoeling van de jeugd was.

Het was een bijzonder stel. Het verhaal gaat dat zij eens een brood van de bakker afkeurde omdat het stonk. 's Avonds bracht de bakker hetzelfde brood weer terug en toen was het goed.

Hun zoon Piet mocht maar één soort sigaren roken. Om dat gebod te omzeilen deed Piet het bandje om andere sigaren en toen was er geen rookwolkje meer aan de lucht.

Bakkerij en kroeg

Het pand werd in 1884 gebouwd voor rekening van de fam. Bulthuis - Knooihuizen, een oom van Reina Knooihuizen, de 2e vrouw van molenaar Albert Scholtens.

De familie heeft ook gewoond op de boerderij van Siemens, later van der Spek.

Er waren twee boerderijen waarvan de een aan de zuidkant van de weg stond.

Later zijn ze naar Leens verhuisd over de brug naar Wehe den Hoorn, de eerste boerderij.

De architect van het huis was Timmer van Ulrum, de aannemer was Aries Lap uit Zuurdijk.

Het huis werd zeer solide gebouwd en bestond uit een café, een bakkerij, een winkel, een grote schuur met een stalling voor 6 koeien, en 2 paarden bestemd voor de passanten.

Er was ook een grote droge kelder in het pand.

Het geheel werd gebouwd voor de som van f 6.000- (zesduizend gulden)!

De schuur was gebouwd als een doorreed. De wagens konden aan de ene kant erin rijden en aan de andere kant er weer uit. Als er boeren 's zondags met de koets naar de kerk gingen, werden de paarden daar gestald.

De familie Bulthuis had twee kinderen, Jannes Onnes en Engeline.

Jannes Onnes trouwde later met Jantje Clason, een dochter van de caféhouder van Mensingeweer. Hij nam later de zaak over.

Engeline trouwde met een boerenzoon, Johannes Boerema uit Zuurdijk die op de boerderij van Zijlma woonde. Ze kregen verscheidene kinderen.

Ze woonden later in Uithuizermeeden en hadden toen moeder in de kost.

Haar man had een zeer helder verstand en was heel handig.

In 1909 is de zaak verkocht aan Berend Straat.

Hij was meer koemelker dan bakker en is dan ook later naar Marum vertrokken waar hij boer was op 12 ha land.

Hendrik Westerhoek uit Houwerzijl kocht de zaak. Zijn moeder en twee zusters zijn later naar Friesland vertrokken. Westerhoek was een avonturier en later is hij vertrokken naar Groningen. Hij ruilde met Klein.

Deze Klein had een fouragezaak maar moest deze om gezondheidsredenen opgeven.

Klein was ook vlaskoopman voor de Belgen.

Het gezin Klein had zes kinderen: Hendrik, Pieter, Reinder, Frouwke, Reina en Louwke.

Reina en Frouwke waren vriendinnen met Rika Scholtens.

Later is de zaak overgegaan naar K. Westerkamp, eerder bakker in Adorp.

Hij werd opgevolgd door Maarten Hooegeveen, zoon van Petrus Hooegeveen en Brechtje van Straten, die tegenover Goris woonden

Hij was getrouwd met Gretha van der Zijl.

Maarten en Gretha kregen 4 kinderen, Stinie, Brechtje, Lieneke, Peter

Door de grote veranderingen op het platteland moest de zaak in 1979 sluiten.

De sluis die er in Houwerzijl is geweest moet ongeveer naast het café hebben gezeten.

Misschien betekent Houwerzijl sluis in de Houwe, een watertje dat bij de Houw tussen Leens en Ulrum al meanderende naar het Zuiden liep en in het Reitdiep uitwaterde.

De voordeur in het café werd nooit gebruikt, de mensen gingen altijd via de deur bij de winkel naar binnen.

Boven de deur die toegang gaf naar het café hing een tortelduif in een kooi.

De kooi was een precieze kopie van het boveinde van de 2e boerderij naar Zuurdijk, lange tijd bewoond door de familie Allersma. Het woongedeelte is nu een bungalow.

Kruidenier op 'bakkershouk'

Jacob Tammens en Mensje Bakema hebben de winkel begin 19e eeuw gehad.

Tammens was arbeider bij Toringa. Hij was koetsier en moest ook op zondag met mevr. Toringa uit rijden! Zijn vrouw had de winkel.

Later werd de winkel overgenomen door hun schoonzoon Enno Nienhuis, die met hun dochter Trientje was getrouwd. Later is Enno boer geworden.

Na hen kwam Jan Valkema er wonen, getrouwd met Dirkje Heller. Hij was met een paard en wagen bij de weg. Het ging niet goed en Jan werd boer in de Klei bij Ulrum.

Renso Pieter Veenstra nam in 1937 de zaak over. Veenstra had de zaak goed in de hand. Door verloop van de inwoners van Houwerzijl was de bestaanszekerheid niet meer gegarandeerd en moest Veenstra de winkel sluiten.

Bakker Bulthuis op 'bakkershouk'

Bakkershouk was de hangplek van de jeugd van Houwerzijl.

Men kwam daar samen na afloop van catechisatie of vereniging, en natuurlijk op zaterdagavond.

Daar werd allerlei kattenkwaad bedacht, de vrijerijen werden besproken en er werden afspraakjes gemaakt. Tussen jongens en meisjes werden gegevens uitgewisseld over de visites die door ouders werden afgelegd. Zo kon men afspreken waar de kust veilig was om elkaar te ontmoeten.

Bakker Lambertus Bulthuis heeft er gewoond. Hij overleed vroeg.

Zijn vrouw dreef de zaak verder, de oudste zoon Eije en een knecht deden de bakkerij. Ze traden de deegbak met de voeten, even wassen en lopen maar!

Er waren zes kinderen te weten Eije, Henderikus, Hendrik, Trientje, Stientje en Pieterdina.

Eije heeft de zaak overgenomen en trouwde met Martje Kamphuis. Een dochter van Kamphuis die woonde op de eerste boerderij richting Zuurdijk, het Ganzehuis.

Pieterdina bleef ongetrouwd en liep met "stoetkölf". Ze woonde bij haar moeder in de Molenstraat.

Tijdens de Spaanse griep in 1918 stierven Eije en Pieterdina in dezelfde week.

Vrouw Bulthuis raakte als gevolg hiervan aan de drank.

De vrouw van Eye trouwde later weer met een De Boer.

Henderikus ging in de manufacturen, ging naar Alkmaar en had daar later een zaak onder de naam *De onnozele schaapjes*. Hij is later tijdens een reis naar Israël (wat toen nog Kanaän heette) besmet geraakt met een ziekte waaraan hij is gestorven.

Hendrik Bulthuis nam de zaak over. Zijn vrouw kwam van Grijpskerk en heette Pieterke Buist.

Hendrik Bulthuis was een godsdienstig gedreven man. Hij zat in het schoolbestuur als secretaris en hield op de jaarvergaderingen zwaarbeladen redevoeringen. Onder het hoofdstuk over de school staat een uitgetypt jaarverslag van hem over 1926.

Molen anno 1922

Molen en fouragehandel

Het huis en een bijbehorende schuur is gebouwd in 1902 voor f 1200.

De schuur is gebouwd in 1922, het jaartal dat ook op de windwijzer staat.

De kleine schuur is in 1924 gebouwd op de plaats waar eerst de molen stond. In de schuur was ruimte voor vier koeien en een paard. De deuren zaten eerst in een schuur die in 1902 tegen het huis was gebouwd. De ramen waren van de keuken die in 1916 is verbouwd.

Het raam links naast de voordeur zat in een kleine kamer.

In deze kamer heeft nog enige tijd meester H. Venhuizen van de gereformeerde school gewoond. Hij was bij de molenaar in de kost, waarschijnlijk omdat die ook in het schoolbestuur zat. De meester stond van 1908 tot 1909 aan de school.

Deze jongeman wilde graag een snor hebben.

Tjeerd Spoelstra, die ook in de Molenstraat woonde, had daar volgens hem wel wat voor. Hij verkocht aan meester een doosje met consistentvet en dat moest meester er maar opsmeren. Als meester dan 's morgens naar school ging dan had hij onder zijn neus een mooie gele streep en de samenzweerders hadden grote lol. Hij heeft het een half jaar volgehouden en is er toen mee gestopt!

De zaak werd in 1951 verkocht aan Willem Slik. Hij deed later de molen met fouragehandel aan de kant ging verder als transportbedrijf. Nadat hij was overleden werd de zaak gesloten en was het bedrijfsmatig bewonen verleden tijd geworden.

Familie Veenstra

Artikel van Agnes Amelink in dagblad Trouw van 24-04-1999.

Wat rest er na het afbrokkelen van de zuil van het gereformeerd gedachtegoed? Nu kerk, school, partij en reisvereniging veel van hun bindende krant hebben verloren hangt het van grootouders, ouders en kinderen af hoe het gedachtegoed evolueert. Die ontwikkeling is het onderwerp van een reeks interviews met drie generaties gereformeerden. Over wat men dacht over te brengen op de nakomelingen, en wat ervan overbleef.

Deel 5: de familie Veenstra.

Jacob Jan Veenstra (Houwerzijl, 24 april 1942) was de derde van vier kinderen. Mulo volgde hij in Ulrum en Zuidhorn, HBS in Groningen. Na militaire dienst bij het korps mariniers, ging Jaap Veenstra bij de politie. In 1991 werd hij korpschef in Groningen. Hij trad af in januari 1998 na het uitlekken van het rapport-Bakkenist over de slechte verhoudingen binnen de Groningse politie en het disfunctioneren van de politie bij de rellen in de Oosterparkbuurt. Als adviseur werkt hij nog vier dagen in de week voor de politie. Hij is getrouwd met Ima de Vries en heeft drie kinderen. De vierde werd levenloos geboren.

Anita Veenstra (Alkmaar, 1972) groeide op in Zuidhorn en Meliskerke. Behaalde haar VWO-diploma aan het Gomarus College in Groningen en studeerde daarna rechten. Sinds 1996 is ze beslismedewerker bij de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) in Zwolle. Ze is getrouwd met Marco Kamminga en verwacht in juni haar eerste kind.

Jaap

Houwerzijl, een dorp onder Zoutkamp. Een paar straten met lage huizen van rode baksteen en verder veel lucht en leegte. Houwerzijl was de wereld. Als Jaap Veenstra erover vertelt, gaat er een jongensboek open. Soldaatje spelen, slootje springen, eieren zoeken - achterna gezeten worden door de veldwachter.

„De vrije natuur in, zwerven door de velden, dat deden we eindeloos. En zwemmen! Vanaf 15 mei zwommen we elke dag in het Reitdiep, bij de Waterwolf. Jij kende iedereen en iedereen kende jou. Ik was, denk ik, een beetje een rebel. De appeltjes uit de boomgaard van de burens waren het lekkerst. De voetbal in de hoogspanningsleiding . . .”

„Mijn vader stond erop dat je eerlijk was. Als je iets had uitgehaald moest je het rechtuit opbiechten, geen smoesjes. Als je op school ondeugend was geweest, kreeg je thuis nog eens een reprimande: de meester was de baas. Maar als de bal over de heg van de buurman was geschoten en die haalde er de politie bij, dan liet mijn vader wel merken dat die buurman dat probleem zelf wel had kunnen oplossen.”

Anna

„Je went eraan, aan Houwerzijl”, zegt Anna de Vries-Stulp op z'n Gronings. Voor haar was het in 1937 een stapje terug, van Grootegast in het Westerkwartier naar het Hoge Land. „Mijn man wou graag een eigen zaak beginnen. Eigenlijk waren er al te veel winkels. Maar hij hield van dat werk. Was meer maatschappelijk werker dan kruidenier.” Als nummer acht in een groot gezin werd Anna al jong van school gehaald om in betrekking te gaan. Ze praat er liever niet over; het spijt haar nog altijd dat ze niet heeft doorgeleerd. Wel spreekt ze met veel liefde over haar ouderlijk huis: „Moeke was altijd bezig. Handwerken of naaien; ze naaide alle kleren voor ons. Als je in slaap viel hoorde je de naaimachine en als je wakker werd hoorde je hem weer. M'n oudste zus las 's avonds voor en breide tegelijkertijd. Op zondagavond zongen we met pappa en moeke bij het orgel.”

Anna was 21 toen ze trouwde met onderwijzerszoon Renzo Veenstra. Ze moest wennen aan alles: „Je moest winkeltje leren - winkeltje spelen, zo noemde ik dat. We waren altijd open, tot 's avonds laat. Je moest leren dat je een kind verwachtte. Je kookte op petroleum - och, wat vond je het verschrikkelijk als het eten dan niet op tijd klaar was.”

Anita

Anita Veenstra woont met haar man in een mooi, zelf opgeknapt pand in de binnenstad van Groningen, de stad waar ze schoolging en studeerde. Ze is zwanger van haar eerste kind. Als de baby er straks is, blijft ze vier dagen werken. Beide oma's hebben hun oppasdiensten aangeboden.

Bij de IND in Zwolle beoordeelt ze immigratie-aanvragen. Moeilijk werk, dat je niet altijd om vijf uur van je af kunt zetten: „Je houdt je voornamelijk bezig met procedures, maar je weet dat het om mensen gaat. Mensen die allemaal graag in Nederland willen blijven. Maar alleen als je de regels goed toepast, kun je ervoor zorgen dat het ook in de toekomst mogelijk blijft dat mensen die het echt nodig hebben, asiel kunnen krijgen. Dat moet je wel beseffen als je dit werk wilt volhouden.”

Van Houwerzijl naar Stad in drie generaties. Toch is de afstand minder groot dan hij lijkt; hoeveel er op het oog ook veranderd is, over de basisvragen van het leven staat Anita op één lijn met haar voorgelacht. „Het geloof is de grond van mijn bestaan. God heeft ons gemaakt en wij zijn op aarde om het beeld van Christus zoveel mogelijk uit te dragen in ons leven”, zegt ze. „We doen ons werk om onze Schepper te dienen”, zegt vader Jaap. Oma Anna: „Je kunt op God vertrouwen; als je geen geloof had, dan kwam je er niet.” Net als haar vader en haar grootmoeder is Anita belijdend lid van de Gereformeerde kerk vrijgemaakt, de kerk die tegen wil en dank ontstond door een scheuring in de gereformeerde kerken in 1944. Een kerk met een eigen zuil die nog altijd intact is, met het GPV als bekendste exponent.

Anna

Het verhaal van de Vrijmaking is al vaak verteld - over felle gereformeerden die wisten waar het over ging en die met overtuiging kozen. Er waren ook anderen; hen overkwamen de gebeurtenissen eenvoudigweg.

„In Houwerzijl had je alleen gereformeerden. Er was één kerk en één school. In Grootegast had je ook hervormden. Die zaten op de openbare school, en daar moesten wij langs. 'Cocksianen koffiekranen', riepen ze ons na.”

„Op een zondag in november 1944 kondigde dominee Holwerda vanaf de preekstoel de Vrijmaking af. Er liepen er verschillende de kerk uit. Ik wist van niks, had er ook niet eerder van gehoord. Wat ik wel weet is dat we klanten verspeeld hebben aan de synodalen. En je kon eigenlijk geen klanten missen. Na 1944 kreeg je twee groepen, en dan trek je toch het meest op met de mensen van je eigen kerk.”

Jaap

„Je ging zondags twee keer naar de kerk. Dat deed iedereen. Bidden en danken voor en na het eten, bijbellezen, jeugdvereniging, catechisatie, het hoorde er allemaal bij. Vrijgemaakt of synodaal, dat maakte niet uit. Van twee groepen heb ik nooit iets gemerkt; je zat allemaal bij elkaar op school. Er was wel eens mot, maar zeker niet over de kerk.”

„Op zondag deed mijn vader de gordijnen voor de etalage, want dat was de rustdag. Wie dan z'n auto waste of in de tuin spitte, kreeg al gauw te horen: dat doen wij hier niet. Dat had meer met de dorpscultuur te maken dan met de inhoud van het geloof. Iedereen die zich in dat cultuurpatroon schikte werd geaccepteerd. Toen wij met ons gezin later een tijd in

Zeeland woonden hielden wij ook rekening met onze omgeving. In Meliskerke was dat de gereformeerde gemeente."

Anita

„In Middelburg heb ik op een gewone christelijke scholengemeenschap gezeten. Daar begon ik me voor het eerst te realiseren dat we vrijgemaakt waren, hoorde ik ook voor het eerst over artikel 31. Als ze je op zondag mee uit vroegen, moest je telkens uitleggen waarom je niet meeging. Je was op je hoede. Maar voor de vrijgemaakte middelbare school moest je helemaal naar Rotterdam en dat vonden mijn ouders te ver. Het VWO heb ik afgemaakt op het Gomarus in Groningen. Daar wist je in grote lijnen waar iedereen voor stond. Het was er veiliger. Al bestaat natuurlijk het gevaar dat je wegdut in de behoudendheid van je eigen kring. Je kunt bijvoorbeeld ook vrijgemaakt volleyballen. Dat gaat wel ver."

„Mijn ouders waren niet rigide, er was veel bespreekbaar. Zeker als ik het vergelijk met sommige klasgenoten. Van de lagere school herinner ik me hoe kinderen dingen die ze niet mochten toch deden, achter de rug van hun ouders om. Dat kwam bij ons niet eens op. Bijvoorbeeld, over de zondagsheiliging stelden mijn vader en moeder zich soepel op. De zondag is een vrije dag; je mag ervan genieten. In Zeeland gingen we weleens naar het strand, al kochten we geen ijsjes. Niemand voor je aan het werk zetten, was het uitgangspunt."

„Je had in die tijd een discussie of meisjes wel in een broek naar de kerk mochten. Ook daar maakten mijn ouders zich niet druk over; om zulke vragen draait het uiteindelijk niet in het leven. Als mijn vader niet zo blij was met onze kledingkeuze, was dat een kwestie van smaak. We waren niet punk of zo, maar groen en oranje, met oranje oogschaduw, daar hield hij gewoon niet van! Verder bemoeide hij zich trouwens heel weinig met ons. Altijd was hij druk met zijn werk - mijn moeder heeft de opvoeding voor haar rekening genomen."

Anna

In Houwerzijl ontbrandde na de Vrijmaking een strijd om het kerkgebouw. De 350 vrijgemaakten zaten aanvankelijk op stobalen bij landbouwer Jan de Boer, maar bouwden spoedig een eigen onderkomen ('Ons Gebouw'). De 180 synodalen kerkten tijdelijk in een pakhuis. De rechter wees het kerkgebouw uiteindelijk toe aan de vrijgemaakten. De synodalen stichtten ze op steenworp afstand een eigen godshuisje. Jaren leefden beide groepen vervolgens vreedzaam naast en met elkaar. In 1964 laaide de strijd echter op, toen om de school.

„Er waren drie leerkrachten; twee vrijgemaakten en het hoofd was gereformeerd. Toen die meester wegging, wilde dominee Ophof er een vrijgemaakte school van maken. Daar was Renzo, die toen voorzitter van het schoolbestuur was, het niet mee eens. Dat vond hij gans verkeerd, in zo'n klein dorp. Dat het toch gebeurd is heeft een heleboel harten zeer gedaan. Synodale kinderen moesten toen naar Ulrum. Uiteindelijk zijn veel mensen weggetrokken, want die wilden dichterbij school wonen."

Rond 1970 vertrokken Anna en haar man uit Houwerzijl. Het voortzetten van de winkel was steeds moeilijker geworden, hoe groot ze het assortiment ook maakten. En ook de gezondheid van haar man werd slechter. Terugkijkend op haar leven schudt ze het hoofd om alle veranderingen. „Het geslacht na ons komt niet meer in de kerk. De verleidingen van de wereld zijn te groot, denk ik wel eens. Maar als ze nooit meer een preek horen, missen ze dat dan niet?"

Over het geloof praten met de kleinkinderen, daar komt het niet echt van. „Daarvoor ben je niet intiem genoeg met ze." Anita is kerkelijk meelevend, dat weet ze. Over haar geloof kan en wil oma niet oordelen. Maar Anita en haar man werken beiden. Wie kookt er het eten?, vraagt ze zich af. Hoe moet het straks als de baby er is? „Ieder moet het zelf weten, maar het

is toch het allermooiste om als moeke bij je kind te zijn. Ik geloof dat de babietjes vroeger een beter leven hadden."

Anita

„Ik vind dat ik het nodig heb om één keer naar de kerk te gaan. Op mijn negentiende heb ik belijdenis gedaan. Dat sprak vanzelf, maar het was ook een bewuste keuze; het oppakken van je eigen verantwoordelijkheid. Er zijn zeker dingen die ik nu anders doe dan ze vroeger bij ons thuis gingen, maar daar ben ik niet altijd gelukkig mee. Doordat we allebei zo'n hectisch leven leiden is er nauwelijks tijd om rustig aan tafel te eten, met bidden en bijbellezen. Mijn ouders kerkten altijd in de eigen gemeente. Wij hebben meer neiging tot shoppen - zij het niet eens buiten de vrijgemaakte kerk. Voor ons vind ik dat nu het beste alternatief. Wij moeten het helemaal van de zondag hebben, dan wil je ook graag een goeie preek horen, waarmee je er weer even tegenaan kunt."

„In de toekomst wil ik meer regelmaat. Ik vind mijn werk erg leuk, maar je leeft niet alleen om te werken. Wat er met mijn vader is gebeurd, is voor ons allemaal een les geweest. Je denkt dat je iets hebt opgebouwd, maar het kan zomaar worden afgebroken. Mijn vader wist dat ook wel, maar toch was hij een workaholic."

Jaap

„Als de kinderen vroeger op schoot wilden kruipen, had ik iets van 'nu even niet'. Mijn werk was nummer 1 en bleef nummer 1. Gelukkig zijn ze er niet gefrustreerd van geworden.

Verleden jaar liep ik eerder achter de kinderwagen van onze kleinzoon dan mijn vrouw."

„Ik was een workaholic, dat klopt. Of dat door mijn gereformeerde achtergrond komt, de plicht om te woekeren met je talenten? Natuurlijk ben ik opgevoed met de gedachte dat tijd kostbaar is en nuttig gebruikt moet worden, maar ik hield van mijn werk. Dan zie je altijd dingen die voor verbetering vatbaar zijn en daar werk je aan. Je moet als leidinggevende van je mensen geen prestaties vragen die je ook zelf niet neerzet. Dat zit in me, als je iets doet, moet je het goed doen."

„Ik kan in wat ons is overkomen de hand van de Here wel zien, maar niet altijd even helder. Je krijgt niet altijd op alle vragen antwoord. Toen dat verdraaide rapport van Bakkenist naar buiten kwam, lazen wij in het bijbels dagboek aan tafel over Spreuken 16 vers 9: Het hart des mensen overdenkt zijn weg, maar de Here bestiert zijn gang. De mens wikt maar God beschikt. Toen hebben we ons hardop afgevraagd: geldt dat nou ook voor het uitlekken van zo'n rapport?"

„Ik zeg nog niet: het is maar goed dat het zo gegaan is. Daarvoor is de manier waarop ik weg moest te hard aangekomen. Aan de andere kant accepteer ik het wel. Enerzijds doordat ik geloof dat ons leven geleid wordt, anderzijds ook omdat ik pragmatisch in elkaar zit. We waren drie volstrekt verschillende figuren, dat ging niet met elkaar. Daar kun je beter niet te lang over kniezen."

In Houwerzijl, het dorp onder Zoutkamp, is de vrijgemaakte kerk op 31 oktober 1987 opgeheven. Op 1 januari 1975 was de synodale kerk al dichtgegaan, gevolgd door de school in 1979. In de Afscheidingskerk uit 1862 is nu een themamuseum gevestigd. De zaken gaan goed - in de tuin worden van rode baksteen indrukwekkende muren gebouwd om groepen toeristen uit de wind te houden.

De winkel van Veenstra op Bakkershouk

0-0-0-0